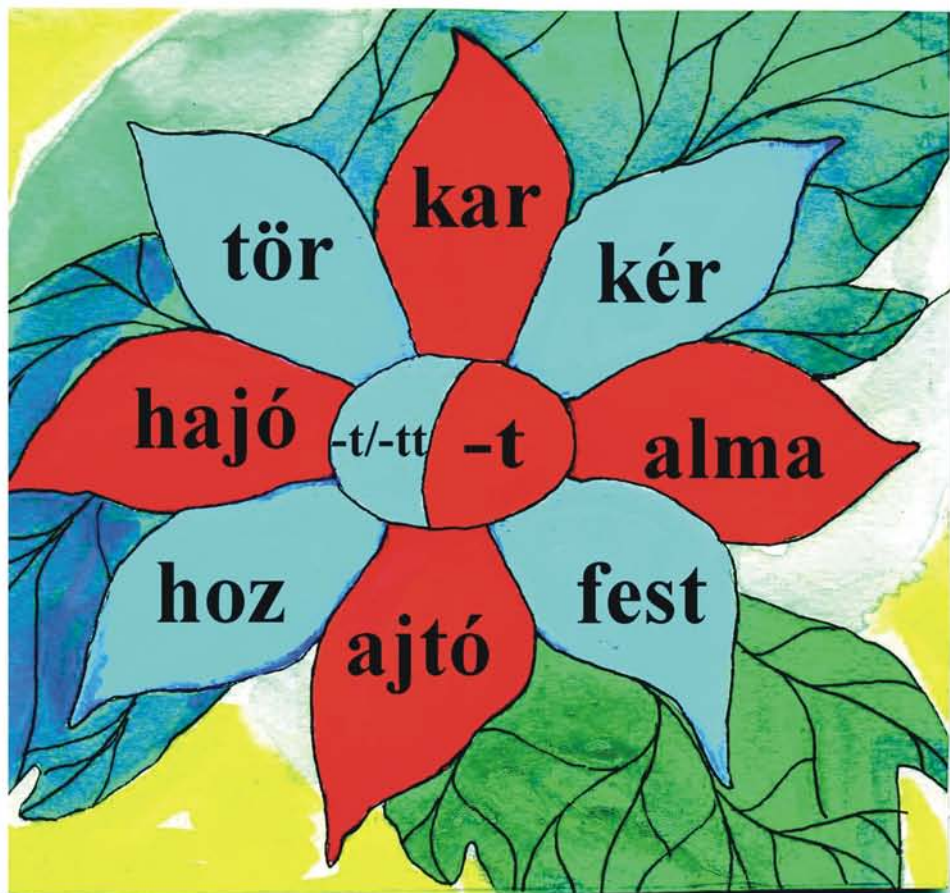

15. Színt a színhez! A virágszirmokban különböző szavakat láatsz.

- Állapítsd meg a szófajukat!
- Illeszd hozzájuk a megfelelő toldalékot!
- Megoldásodat magyarázd el osztálytársaidnak!
- Foglald őket mondatba!

Most jelent meg!

Cs. Nagy Lajos: **HELYESÍRÁSI MUNKAFÜZET 3–4. osztály**
*A nagy sikerű munkafüzet átdolgozott kiadása –
 bővebben lásd a 25. oldalon!*

2010/1.
JANUÁR–FEBRUÁR

TREZOR KIADÓ

1149 Budapest, Egressy köz 6. (Az Egressy út 46. mellett!)

Telefon/fax: (1) 363-0276 * E-mail: trezorkiado@t-online.hu (Új cím!)

Internet: <http://www.trezorkiado.fw.hu>

Az árak 2010. december 31-ig érvényesek.

Raktári szám:	Szerző:	Cím:	Iskolai ár (Ft)	Bolti ár (Ft)
TR 0001	Cs. Nagy Lajos	Alapfokú helyesírási gyakorlókönyv 3–8. osztály	690	890
TR 0002	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési gyakorlókönyv 3–4. osztály	650	830
TR 0003	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési munkafüzet 3–4. osztály	400	500
TR 0004	Cs. Nagy Lajos	Helyesírási munkafüzet 3–4. osztály	400	500
TR 0005	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési gyakorlókönyv 5–6. osztály	650	830
TR 0006	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési gyakorlókönyv 7–8. osztály	690	890
TR 0007	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési munkafüzet 5–6. osztály	440	600
TR 0008	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési munkafüzet 7. osztály	400	500
TR 0009	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési munkafüzet 8. osztály	400	500
TR 0010/T	Magassy László	Leíró magyar nyelvtan az általános iskolák 5–8. és a nyolcosztályos gimnáziumok I–IV. osztálya számára (<i>Tartós tankönyv változat, kemény kötésben.</i>)	820	930
TR 0011	Magassy László – Magassyné Molnár Katalin	Gyakorlatok, feladatok I. magyar nyelvtanból az általános iskolák 5. osztálya és a nyolcosztályos gimnáziumok I. osztálya számára	200	250
TR 0012	Cs. Nagy Lajos	Helyesírási munkafüzet 5–6. osztály	440	600
TR 0013	Magassy László	Gyakorlatok, feladatok II. magyar nyelvtanból az általános iskolák 6. osztálya és a nyolcosztályos gimnáziumok II. osztálya számára	200	250
TR 0014	Magassy László	Gyakorlatok, feladatok III. magyar nyelvtanból az általános iskolák 7. osztálya és a nyolcosztályos gimnáziumok III. osztálya számára	200	250
TR 0015	Magassy László – Magassyné Molnár Katalin	Gyakorlatok, feladatok IV. magyar nyelvtanból az általános iskolák 8. osztálya és a nyolcosztályos gimnáziumok IV. osztálya számára	200	250
TR 0016	Cs. Nagy Lajos	Helyesírási gyakorlókönyv	1000	1250
TR 0017	Hangay Zoltán	Magyar nyelvi gyakorlókönyv	1000	1250
TR 0018	Cs. Nagy Lajos	Magyar nyelvi munkafüzet 1–2. osztály	550	650
TR 0019	Cs. Nagy Lajos	Helyesírási munkafüzet 7–8. osztály	550	650
TR 0021	Tánczos K.	Középiskolába készülök! Gyakorlókönyv magyar nyelvből	840	950
TR 0022	N. Császi Ildikó	Példaszövegek a magyar nyelvtan tanításához 2–8. osztály	630	750
TR 0023	Cs. Nagy Lajos	Helyesírási munkafüzet 3–4. osztály (<i>Átdolgozott, bővített, színes nyomású kiadás; szerepel a tankönyvjegyzéken.</i>)	960	1100

MAGYARTANÍTÁS

2010. 1. szám

LI. évfolyam

Módszertani folyóirat

Megjelenik évente ötször:

január, március, május,
szeptember és november
hónapban.

Szerkesztő:

A. Jászó Anna

A szerkesztőség címe:

Budapest, Eötvös u. 77. 1153

Telefon/fax: 306-4234

E-mail: postmaster@adamir-retor.t-online.hu

* * *

Kiadja a Trezor Kiadó

A kiadó címe:

Budapest, Egressy köz 6. 1149

Telefon/fax: (1) 363-0276, e-mail:

trezorkiado@t-online.hu

Internet: <http://www.trezorkiado.fw.hu>

Felelős kiadó:

A Trezor Kiadó igazgatója

ISSN 0464-4999

Egyes szám ára: 410 Ft

Éves előfizetési díj: 2050 Ft

Két példány (azonos címre): 3200 Ft

Három vagy több példány (azonos címre)
példányonként: 1600 Ft

Az elektronikus kiadás előfizetési díja: 1000 Ft

A folyóirat megrendelhető a Trezor Kiadó
címén, levélben, telefonon vagy telefaxon.

Fizetés a megrendelést követően megküldött
számla alapján csekken vagy átutalással.

Hirdetési díjszabás:

Hátsó borító: 50 000 Ft + áfa

Belső borítók: oldalanként 30 000 Ft + áfa

Belső oldal: 20 000 Ft + áfa

TARTALOM

EMLÉKEZÉS

C. Szalai Ágnes – Viant Katalin: Tanárunkra,
Nagy Ferencre emlékezünk 2

A TANÍTÁS MŰHELYE

Nagy Katalin: Kertész Imre *Sorstalanság* és
Semprun A *nagy utazás* című művének
összehasonlító elemzése a 12. évfolyamosok
számára a befogadásközpontú és
kompetenciafejlesztő irodalomtanítás
technikáinak felhasználásával..... 4

GYERMEKVERS

Jaskóné Gácsi Mária: „... Strázsált ám a három
csillag, kirtatóan örködött...” Gondolatok,
elemzések Szalai Borbála *Örködő csillagok*
című verseskötetének olvasása közben.....10

MESEMONDÁS

Nagy Katalin – Bereczkiné Z. Anna: Mese
nélkül felőni olyan, mint só nélkül élni ...15

NYELVMŰVELÉS

Holczer József: Hogyan ennyi „hogy”? 19
Dóra Zoltán: Babaprojekt és „magyiterrán” 20

FELHÍVÁS

Az Anyanyelvpolók Szövetségének felhívása
közéleti-politikai stílusunk kulturáltabbá
tételére.....21

FOGALMAZÁS

Homa-Móra Éva: Óratervezési fogalmazási
gyakorláshoz, szókincsbővítéshez a mondák
témakörében az általános iskola 6.
osztályában.....22

IRODALOMTANÍTÁS

Fedor Mihályné: Irodalom-birodalom
olvasottsági verseny 26

Homa-Móra Éva: Képzeletjátékok két vers
kapcsán az általános iskola 7. és 8.
osztályában.....33

KÖNYVSZEMLE

Sz. Gábor Ágnes: Adamik Tamás: Római
irodalom a kezdetektől a Nyugatrómai
Birodalom bukásáig • *Zsuppán Klaudiva*:
É. Kiss Katalin – Hegedűs Attila (szerk.):
Nyelvelmélet és dialektológia 35

ÖTLETTÁR

Raátz Judit rovata.....39

E számunk szerzői:

Bereczkiné Z. Anna, tanár, ELTE TÓK • Dóra Zoltán,
tanár, Vác • Fedor Mihályné, tanár, Nyíregyháza • Sz.
Gábor Ágnes, egyetemi hallgató, ELTE BTK • Holczer
József, tanár, Kecskemét • Homa-Móra Éva, tanár,
Eger • Jaskóné Gácsi Mária, tanár, Miskolci Egyetem
Comenius Tanítóképző Főiskolai Kar, Sárospatak •
Nagy Katalin, tanár, ELTE TÓK (15–18. o.) • Nagy
Katalin, tanár, Ciszterci Nevelési Központ, Pécs (4–10.
o.) • Raátz Judit, tanár, ELTE BTK • C. Szalai Katalin,
tanár, Budapest • Viant Katalin, tanár, Budapest

Tanárunkra, Nagy Ferencre emlékezünk (Hosszúpereszteg, 1941. október 6. – Szigetszentmiklós, 1984. augusztus 12.)

*Hosszúpereszteg honlapján ezt olvashatjuk: „olyan magyar falu, amely a nemzeti történelemben (...) sohasem játszott említésre méltó szerepet. Itt nem zajlottak le véres csaták, de még egyetlen meggyűlést sem tartottak itt eleink. Más érdeme nevezetessége tán nincs is, hogy lakói sok száz éven keresztül éltek és termeltek, „kapáltak, öltek, öleltek, tettek, ami kell...”
Mi most e szerény, az átlagba feltűnésmentesen simuló, dunántúli falucska kiemelkedő fiára, **Nagy Ferenc nyelvészre** emlékezünk, aki itt született, Szigetszentmiklóson halt meg, közben pedig Budapesten élt és tanított. Bennünket is.*

Az élet úgy hozta, hogy mindkettőnk levelező tagozatra vettek fel, de az első, illetve második év végén mindketten átkértük magunkat nappalira, és ez sikerült is. Nem volt könnyű a következő esztendő egyikünknek sem, a rengeteg pótlandó vizsgával, az első nagy szigorlatokkal, mégis: igazán ettől a perctől élveztük az egyetemista létet. Azt, hogy csak tanulnunk kellett, és így lehetővé vált olyan órákra, előadásokra, „spekolokra” járnunk, ahova csak akartunk. S bár legtöbb magyar szakos az *irodalom* kedvéért jelentkezett az ELTE Bölcsészettudományi Karára, velünk megtörtént az a furcsa fordulat, hogy tanáraink egyéniségének köszönhetően megkedveltük a nyelvészetet, mi több: szép lassan bele is szerettünk. Ebben pedig oroszlánrésze volt annak a ténynek, hogy *Nagy Ferencet* kaptuk meg szemináriumvezetőnek.

Fiatal, energikus ember, aki külsejét tekintve kicsit tán kilógott az oktatók sorából. Ízes, dunántúli beszédét hallva arra gondolhattunk: lám, attól, hogy valaki az ELTE-re jár, netán ott tanít, még nem kell, mi több, nem is szabad elszakadnia a gyökereitől. Mi sem állt tőle távolabb, mint a tudományos-szellemi-kulturális arisztokratizmus bármilyen formája. Szobájában mindig diákok ültek: a kezdetektől fogva igazi iskolateremtő személyiség volt. Első perctől bevonta érdeklődő hallgatóit abba a munkába, kutatásba, amit épp végzett. S bár komolyan vette ő is, mi is a ránk bízott részfeladatokat, határidőket, mégsem vett körül minket valami tudományosan komolykodó légkör. Sokkal inkább *felfedzőnek* éreztük magunkat, mert mind a terület, mind a módszer, mellyel megismertetett és melybe beavatott bennünket: *új volt*, izgalmas és felmérhetetlenül gazdag! Nem szégyen bevallani: hiába voltunk magyar szakosak, a középiskolai nyelvtanon túl igazából alig-alig tudtunk valamit a mai magyar nyelvről, nyelvészetről. Ő mégis tudott olyan feladatokat adni, amelyekkel már megbirkózhattunk, de amelyekhez azért mindig hozzá kellett tanulnunk valamit. Egyebek közt, mintegy „melléktermékként” az akkor még „cédulázásként” ismert anyaggyűjtési módszert, ami – ha más formá(k)ban is, de – máig nélkülözhetetlen eszköze minden kutatónak. Mindez messze túlmutatott a szigorúan vett „tananyag-elsajátításon” – hála neki! Mint ahogyan – talán furcsa ezt így, sok év távolából leírni – ő is *hálás volt* minden növendékének, aki meglátta imádott szakterületében a szepet, az érdekeset, és nem hallgatószomorító ballasztnak érezte az anyanyelvünk mélységeibe világító stúdiumokat.

Nagy Ferenc tanári munkája mellett szövegnyelvészettel, szövegtannal foglalkozott, és pedig ennek egy olyan területével, a *kriminalisztikai szövegnyelvészettel*, melyet azóta senki nem művelt: Máig egyetlen e terület szakkönyve, a *Kriminalisztikai szövegnyelvészet* című

munkája, mely 1980-ban jelent meg. Az alkalmazott nyelvészeti ág kutatási módszereként pedig az épp csak kialakuló matematikai módszerekre épített, így ezek lehetőségeit, felhasználhatóságát, határait is kutatta a nyelvészet területén, megalkotva a kvantitatív stilisztika elméletét és gyakorlatát.

Az ő irányítása alatt készült el több közös munka, egyéni dolgozat, melyek meg is jelentek az Eötvös Loránd Tudományegyetem Nyelvtudományi Dolgozatok kiadványsorozatában. E kis füzetek jól mutatják, hogy tanárunk milyen sok terület iránt érdeklődött, mennyi feladatot tudott találni nekünk, ízlésünk és érdeklődésünk szerint. Stilisztika, szaknyelvi kutatás és alkalmazott nyelvészeti feladatok...

„*A magyar szaknyelv kutatás bibliográfiája*” c. kötethez mindketten hozzájárultunk annotált bibliográfia készítésével, melyet az Előszóban meg is említenek a szerkesztők, Csörögi István és Nagy Ferenc. Ez volt a Nyelvtudományi dolgozatok 31. füzeté, s 1980-ban jelent meg.

A „*Stilisztikai elemzések*” c. füzet érdekessége volt, hogy több olyan hallgató munkáját gyűjtötte össze, akik „a tárgyhoz legjobban illő” hagyományos és új módszereket egyaránt alkalmazták. A Nyelvtudományi Dolgozatok ezen 18. füzeté, 1976-ban, ötödéves korunkban jelent meg. C. Szalai Ágnes-től megjelentette benne *Tamási Áron: Szép Domokos Anna* c., Viant Katalintól pedig *Tamási Áron: Népszakértők* c. novellájának elemzését.

A „*Két tanulmány az alkalmazott nyelvészet köréből*” c. 1976-os, 19. füzetben csak kettenk egy-egy munkáját jelentette meg. Tudatosan tette ezt, hiszen számára, aki mindmáig az első és egyetlen igazságügyi nyelvészszakértő volt, mind a *férfias és a nőies stílus*, mind a *szakszók használatának* vizsgálata fontos adalék volt ahhoz az épp csak elkezdett, de igen sikeresen haladó kutatáshoz, melyhez nagy reményeket fűzött.

Mindketten hozzá írtuk szakdolgozatunkat, így bepillanthattunk magánéletébe: megismertük családját, otthonát, kedves állatait, amikor egy-egy alkalommal meglátogattuk „sürgős” és „azonnali kérdéseinkkel”, izgatottan. Bármikor mehettünk: mindig segített. És megnyugtatott, ha kellett. Bízott, sürgetett bennünket arra, hogy megtaláljuk és ragadjuk is meg azt a területet, amely révén, ha csak pár mozaikkocka erejéig, de teljesebbé válhat a Nagy Egész: anyanyelvünk, nyelvhasználatunk jelenét regisztráló tudományos képe.

Még egyetem utáni éveinket is próbálta a maga eszközeivel segíteni: szerette volna, ha munkájába bekapcsolódunk. Mi is: örültünk, hogy esetleg az alkalmazott nyelvészet egy területét művelhetjük az ő irányítása, vezetése és odaadó figyelme mellett.

De az élet megint mást hozott számunkra.

Távolról figyeltük csak rövidre szabott pályáját. És most, készülve e pár emlékező sor megírására, látjuk: *életműve nem talált folytató(k)ra*. Eredményeire azonban máig hivatkoznak, könyveiből évfolyamok tanulnak. És bizonyára sok diákja őrzi emlékét.

Vajon hol tartana a kriminalisztikai nyelvészet vagy más, közben talált, szűz terület, ha ma köztünk járna, még mindig fiatalon, körülvéve hallgatóival?

68 éves lenne, és negyedszázada nincs már közöttünk...

**C. Szalai Ágnes és Viant Katalin
1976-ban végzett növendékei**

Ui.: Köszönjük dr. Balázs Géza tanszékvezető egyetemi tanárnak, hogy e megemlékező írás megszületését első perctől támogatta, és megjelenését segítette.

Nagy Katalin

Kertész Imre *Sorstalanság* és Semprun *A nagy utazás* című művének összehasonlító elemzése a 12. évfolyamosok számára a befogadásközpontú és kompetenciafejlesztő irodalomtanítás technikáinak felhasználásával

A tanóra feladatai

A tanóra tanítási-tanulási feladatai: Szövegértés fejlesztése: A szöveg felszíni és mögöttes tartalmának megértése, lényegkiemelés, vázlatírás. Fogalmak megismerése, összefüggések felfedezése: holokauszt-irodalom, szóképek felismerése, hasonlóságok és különbségek a két mű között.

Fejlesztendő készségek, képességek:

Alapvető készségek, képességek: figyelem, emlékezet, gyorsaság, szövegelemzés képessége, a tanóra folyamán előkerülő módszerek, technikák alkalmazásának képessége. Szociális készségek, képességek: beleérző képesség, együttműködési képesség, egymás meggyőzése, kompromisszumkötés.

Tevékenységi formák a feldolgozás során: a művek otthoni elolvasása, csoportmunka, frontális osztálymunka, prezentáció, véleményalkotás, vita.

Ellenőrzés, értékelés: A tanóra során írt vázlatok, feladatok közös megbeszélése, a témával kapcsolatos beszélgetések, problémafelvetések, a következő órán a házi feladat ellenőrzése, az elsajátított ismeretek későbbi órákon való felidézése, számonkérése.

A tanóra menete (2 x 45 perc)

Ráhangelődés

1. Otthoni előzetes gyűjtés alapján a tanulócsoportok az eddig megismert költők témához kapcsolódó versei alapján mottót választottak a tanóra anyagához. Óra elején a választott verssorokat ismertetik egymással a csoportok, és megindokolják, hogy miért éppen ezekre a költői sorokra esett a választásuk. Az osztálytársak is fűzhetnek véleményt az elmondottakhoz, és ezáltal egyfajta bevezető beszélgetés alakulhat ki, amely témáját és hangulatát tekintve is előkészíti az óra anyagát. Példa egy lehetséges mottóra: „Szívemet a puska-tus zúzta, / Szememet ezer rémség nyúzta, / Néma dzsin ült büszke torkomon / S agyamat a Téboly ütötte. / S megint élek, kiáltok másért: / Ember az embertelenségben (Ady Endre *Ember az embertelenségben*).

2. *Asszociatív fürtábra* készítése, amely a szabad képzetársításra építve előhívja a két regény kapcsán megfogalmazódó legfontosabb gondolatokat és érzéseket. A fürtábrát csoportmunkában készítik el a tanulók: három csoport a *Sorstalanság*, két csoport pedig *A nagy utazás* fürtábrájával foglalkozik (Melléklet: 1. ábra). A fürtábrák ismertetése során lehetőség nyílik annak megbeszélésére is, hogy melyek voltak azok a közös gondolatok, melyek egyaránt felidéződtek a két regény kapcsán.

Jelentésteremtés

A) A két regény összehasonlítása egy *szemponttáblázat* segítségével történik, amelynek részenkénti kitöltésére csoportmunkában kerül sor, mégpedig oly módon, hogy az első négy szemponttal minden csoport egyaránt foglalkozik, majd ezt követően a csoportok más-más szempontokat kapnak, amelyeket tanári kalauz segítségével részletesebben vizsgálnak.

A két regény összehasonlításához megadott szempontok:

Közös szempontok: a cím értelmezése; fő helyszín; szerkezet. A csoportok külön szempontjai: a két elbeszélő nézőpontja; a túlélés lehetőségei; a fő segítőtársak és jellemzőik; a kívülállók megítélése.

Tanári kalauz az egyes csoportok munkájához

1. csoport: A két elbeszélő nézőpontja

Hasonlítsátok össze, hogy a két elbeszélő milyen szemszögből szemléli a körülötte lévő eseményeket? Miből fakadhat nézőpontjaik különbözősége? Hogyan értékeli a körülöttük lévő emberek magatartását, viselkedését? (A kérdésekre adott válaszokat támasszátok alá a regényből vett példákkal!)

2. csoport: A túlélés lehetőségei

Indokoljátok meg, hogy a túlélés szempontjából miért van fontos jelentősége a két regényben a következő idézetnek! „Embereknek van a legnagyobb súlya az életedben, embereknek, akiket ismertél” (Semprun 1964: 30). Milyen fontos szabályokat kell betartani a túlélés érdekében? Gyűjtsetek példákat a két regényből, és vessétek össze őket! Hogyan van jelen mint éltetőforrás a két regényben a humor és a vicc?

3. csoport: A fő segítőtársak és jellemzőik

Hasonlítsátok össze a semuri fiú és Citrom Bandi személyét a következő szempontok alapján: származás, életfelfogás és világnézet, a két főhősre gyakorolt hatásuk, sorsuk beteljesülése! Az összehasonlítást szemléltessétek a lehetőségekhez mérten minél több példával!

4. csoport: A kívülállók megítélése

Kikkel találkozik Köves Gyuri a táborból való hazatérése után? Miről beszélgetnek a találkozás során, és milyen következtetéseket von le saját maga számára Gyuri a velük folytatott eszmecsere után? Milyen benyomást tesznek Gerard-ra, azok a „valószerűtlen lányok”, akik a felszabadulás után látogatnak a táborba? Miért hívja őket „valószerűtlen lányok”-nak, és miért dönt úgy, hogy akarata ellenére megmutatja nekik a tábor? Milyen hatást vált ki a lányokból a látvány, amellyel szembesülnek? Miért döbben meg Gerard, amikor a kötelező orvosi vizsgálat során az orvos „szerecsés flótás”-nak nevezi őt?

5. csoport: A determinizmus kérdése

Meghatározhatja-e az ember saját sorsát, vagy nincs meg ez a választási lehetősége, mert sorsa már eleve meghatározott? Hogyan válaszol erre a kérdésre a két regény? Fejtsétek ki a választ a következő idézetek segítségével! „Mindenki lépett, amíg csak léphetett: én is megtettem a magam lépéseit, és nem csupán a birkenauai sorban, hanem már itthon (...) csak adott helyzetek vannak és bennük levő újabb adottságok. Én is végigéltem egy adott sorsot. Nem az én sorsom volt, de én éltem végig” (Kertész Imre 1975: 328–329.). „Azért vagyok letartóztatva, mert szabad ember vagyok, mert szükségét éreztem, hogy éljek a szabadsággal, mert vállaltam ezt a szükségességet” (Semprun 1964: 47). Hans kijelentette: „Nem akarok zsidó halállal meghalni” (...) „Nem akarok csak azért meghalni, mert zsidó vagyok” azaz nem hajlandó elfogadni, hogy sorsa a testébe legyen írva (Semprun 1964: 181). Az emberi szabadság kérdésének szempontjából milyen végkövetkeztetéssel zárul a két regény? (Hogyan ítéli meg a két elbeszélő az átéltek után az élet folytatását?)

A feladat szintézise: A csoportok kiválasztott tagjai egymás után beszámolnak a feladatok megoldásáról, majd a legfontosabb gondolatokat rögzítik a táblai szemponttáblázatban (Melléklet: 1. táblázat). A többi csoport kiegészítheti az elmondottakat, véleményt fűzhet hozzá, kérdéseket tehet fel. A tanár kérdések segítségével ráirányíthatja a tanulók figyelmét a még el nem hangzott lényeges dolgokra, a tanulói beszámolókhöz kiegészítéseket, magyarázatokat kapcsolhat.

B) A két regényből (a tanár által) kiemelt idézetekre reagálva, **kettőszott napló** segítségével a tanulócsoporthoz rögzítik észrevételeiket, véleményüket vagy akár kérdéseiket. A bal oszlopba írt idézetek töredékei a következők: „Még szerencse, hogy itt volt a moselle-i közbjáték, (...) ott váltam ismét azzá, aki vagyok” (Semprun 1964: 70); „...amikor már minden tarthatatlan, mindig

akad egy hang (...), s megmondja, hogy mit kell csinálni” (Semprun 1964: 209); „...répaleves illatára ösmertem (...) szeretnék kicsit még élni ebben a szép koncentrációs táborban” (Kertész 1975: 240); „Igen, erről kéne, a koncentrációs táborok boldogságáról beszélnem nékik (...) ha csak magam is el nem felejem” (Kertész 1975: 333). Az idézetek teljes szövegét és a várható tanulói reflexiókat a melléklet tartalmazza (Melléklet: 2. táblázat).

C) A két regény nyelvezetének és stílusának összehasonlításához szükséges szempontokat **ötletbörze** segítségével gyűjtik össze a tanulók. (Várható ötletek: szövegformálás: megszerkesztés, beszerkesztés; kifejtettség; párbeszéd; a képszerűség elemi stílus eszközei: szóképek; nyelvi elrendezés: ismétlés, párhuzam, halmozás, ellentét; bizonyos szófajok gyakorisága: igés és névszós stílus stb.)

D) **Halmazábra (Venn-diagram)** alkalmazásával a tanulócsoportok szemléltetik a közös és eltérő vonásokat a két regény nyelvezetét és stílusát illetően (Melléklet: 2. ábra). Ellenőrzésnél a megosztás: az egyik csoport összegez, a többi kiegészít, vagy ellenvéleményt mond.

Reflektálás

1. A téma összefoglalásaként a tanulók „**ötsoros**” készítenek a két regényről (mindegyik csoport kiválasztja, hogy melyik műről szeretne írni). Az ötsoros elkészítéséhez a következő szempontok állnak a tanulók rendelkezésére:

Cím (1 főnév, de jelen esetben a regények címe kerül ide)

Leírás (2 melléknév)

Cselekvések (3 ige vagy igenév)

Érzelem, gondolat (4 szó)

A lényeg újrafogalmazása (1 szó)

Lehetséges példák az elkészített ötsorosokra:

A nagy utazás:
végtelen, embertelen
felejt, utazik, emlékezik
szenvedés, barátság, választás, halál

Sorstalanság:
újszerű, természetes
várakozva, haldokolva, csodálkozva
lépések, sors, boldogság, felismerés

Szabadság.

Folytatás?

2. Házi feladat: A tanulók írásban fogalmazzanak meg olyan kérdéseket, amelyeket a két regény írójának tennének fel műveikkel (elsősorban a tanórán tárgyalt két regényre vonatkozóan), illetve irodalmi pályafutásukkal kapcsolatban!

Bibliográfia

Berkesi Erzsébet (1994): A nagy utazás. In: *Ötven fontos magyar regény. Műismertetés és műelemzés*. Lord Könyvkiadó, Budapest, 1994.

Fenyő D. György (2002): *Wiesel – Semprun – Kertész*. [www. freeweb.hu / magyartanarok / Fenyő_Wiesel_Semprun_Kertész. rtf_](http://www.freeweb.hu/magyartanarok/Fenyő_Wiesel_Semprun_Kertész_rtf_)

Kertész Imre (1975): *Sorstalanság*. Szépirodalmi Kiadó, Budapest.

Pethőné Nagy Csilla (2005): *Módszertani kézikönyv – Befogadásközpontú és kompetenciafejlesztő irodalomtanítás a gimnáziumok és szakközépiskolák 9–12. évfolyamában*. Korona Kiadó, Budapest.

Semprun, Jorge (1964): *A nagy utazás*. Európa Könyvkiadó, Budapest.

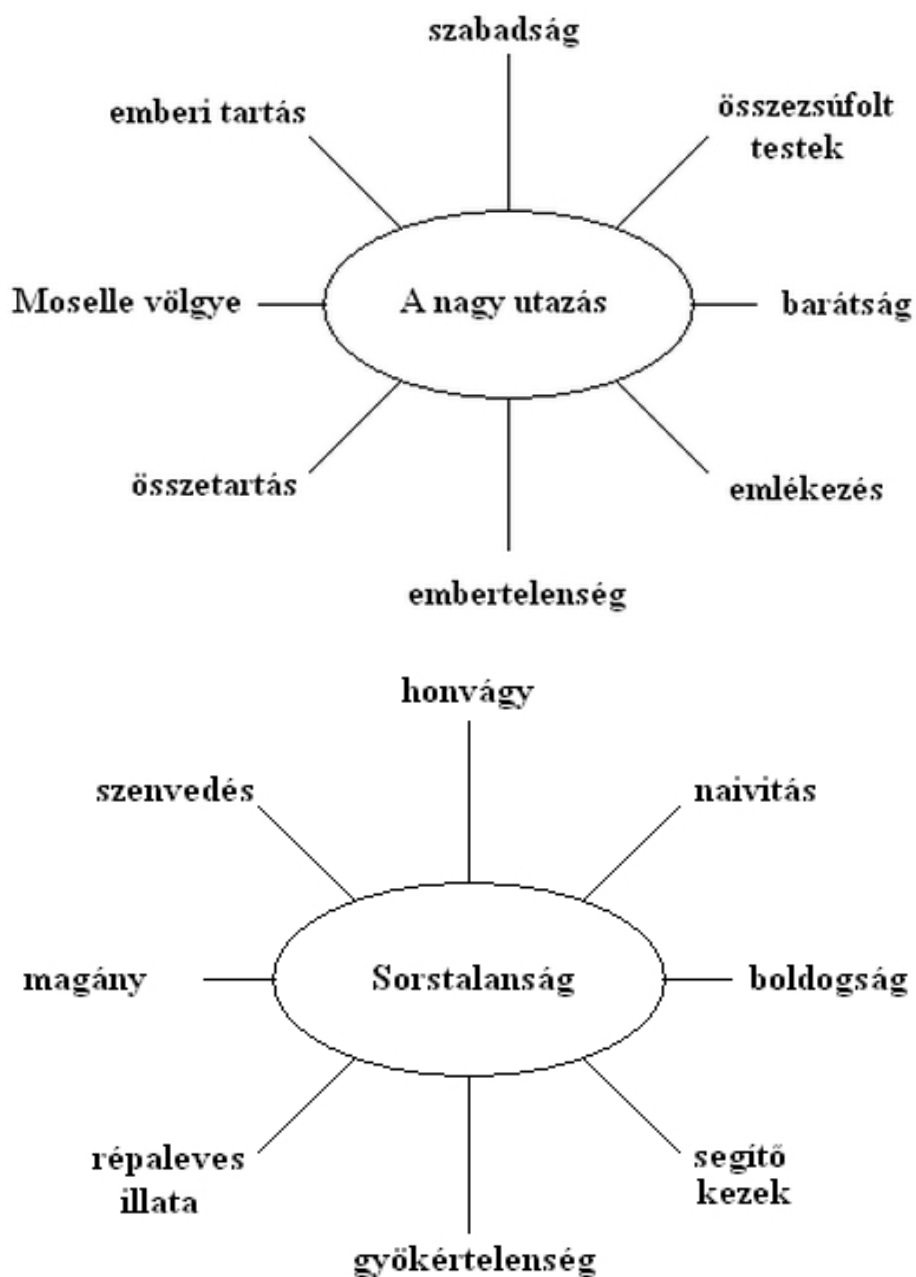
Szirák Péter (2003): *Kertész Imre*. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony.

Vörös József (1997): *Irodalomtanítás az általános és középiskolában*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

6. Melléklet

1. ábra (Fürtábra)

1. táblázat (Szemponttáblázat)

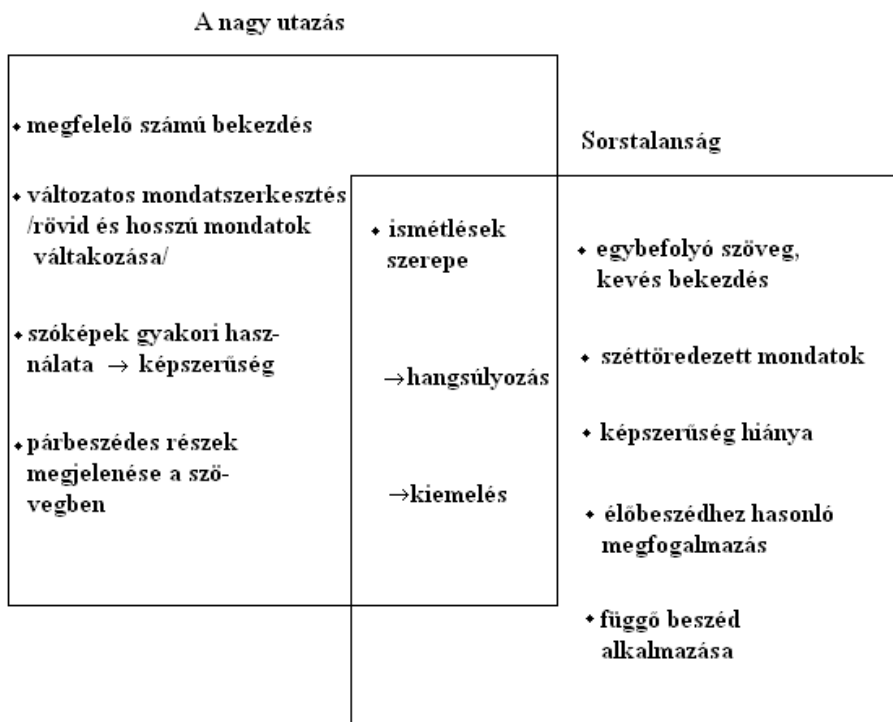
SZEMPONTOK	Semprun: A nagy utazás	Kertész Imre: Sorstalanság
A cím értelmezése	Utazás: képi – metaforikus cím. Jelentései: négy napig tartó utazás; a láger metonímiája; gondolati utazás (a múltba).	Idegyszerű cím, nem idéz fel képet. Sorstalanság: emberi létállapot, amelynek legtisztább megjelenése Auschwitz.
Fő helyszín	négy nap a vagonban	a koncentrációs táborban
Szerkezet (időszakok szerint)	Időszakok: jelen, múlt, jövő. A cselekményvezetés során állandó előre- és hátraugrások.	Időszak: jelen (felöleli az egész lágeridőt). Lineáris cselekményvezetés.
Nyelvezet és stílus	Érzelemmel teli választékos nyelv.	Széttagozott mondatok, élőbeszédszerű szöveg.
A két elbeszélő nézőpontja	Egy felnőtt nézőpontja: – „Felülről” nézi az eseményeket, már meglévő kontextusba helyezi őket. – Értelmező-reflektáló főhős.	Egy gyerek nézőpontja: – „Alulról” szemléli az eseményeket. – Nincs értelmezési keret a számára, mindent a maga közvetlenségében fog fel.
A túlélés lehetőségei	Fő segítőtárs: a semuri fiú, aki lelki támaszt nyújt. Szabályok a túlélés érdekében: az ember minden helyzetben őrizze meg emberi tartását, az embertársak iránti erkölcsi kötelesség, gyakorlati tanácsok (pl.: az ablak mellé kell törekedni). A humor szerepe a vagon kínjai között: „Kaszárnyába való, vaskos tréfák röpködnek.”	Fő segítőtárs: Citrom Bandi. Tanácsok a túlélés érdekében: a régi emlékek megőrzése, a férfias tartás, rendszeres életvitel. Menekülési lehetőségek: a képzelet világa, az alvás, a szökés. A humor mint reményforrás: A „balszerencsés ember” örömteli felfedezése: U= Unschuldig (ártatlan).
Fő segítőtársak és jellemzőik	A semuri fiú: egy Semuren-Auxois-i parasztfiú, aki igazi hazafi, minden ideológia nélkül száll szembe a német megszállókkal. Gérard-nak hűséges, áldozatkész útítársa. Az utazás végén Gérard karjaiban hal meg.	Citrom Bandi: Budapestről származik, először munkaszolgálatra kötelezték, majd koncentrációs táborba került. A múlt emlékképei tartják életben, hiszi, hogy egyszer még hazatér. Tanácsai segítik Gyurit a túlélésben. A regényből biztosan nem derül ki, de valószínű, hogy nem élte túl a tábort.
A kívülálló megítélése	– A Francia Misszió küldöttei: „valószínűtlen lányok”: Külső és belső meg-	– Találkozás az újságíróval: Az újságíró a „lágerek pokláról” beszél, de Gyuri csak a koncentrációs tábort tudja elképzelni, a pok-

	jelenésükben egyaránt idegenül hatnak a tábori környezetben. A halott testek látványa menekülésre készíti őket. Képtelenek a táborban történt események megértésére. – Az orvos „szerencsés flótás”-nak nevezi Gérard-t: A deportáltak az orvos számára csak mint emberi testek léteznek, a vizsgálat a lélek területeire nem terjed ki.	lot nem ismeri. Folyamatosan elbeszélnek egymás mellett. Fleischmann és Steiner bácsi felszólítja Gyurit, hogy felejtse el a múltat, és kezdjen új életet. Gyuri számára azonban elfogadhatatlan a történet lezárása, a felejtés: „Nem az én sorsom volt, de én éltem végig (...) most már valamit kezdenem kell vele.”
Determinizmus kérdése	Semprun regényének követelése: Ne fogadd el azt a sorsot, amelyet az élet rád akar erőszakolni, még a halálot is magad válaszsd meg! A regény a harcot hirdeti meg az emberi szabadságért, főhőse számára az élet új értelmet kapott az iszonyat megtapasztalása által.	Kertész Imre regénye: Nincs választási lehetőség, csak „adott helyzetek vannak és bennük lévő újabb adottságok.” Köves Gyuriban a regény végén egyetlen érzés van csupán: gyűlölet mindenki iránt. Gyuri elhatározása a regény végén: „Folytatni fogom folytathatatlan életemet.”

2. táblázat (Kettéosztott napló)

Idézetek	Reflexiók
„Még szerencse, hogy itt volt a moselle-i közjáték, a Moselle szelíd, árnyas, kedves, behaviorált és lángoló bizonyossága. Ott találtam magamra, ott váltam ismét azzá, aki vagyok...” (Semprun)	A Moselle völgye segít elviselni a szenvedést. A táj objektív volta biztosságot, megnyugvást, reményt ad; általa megőrizhetjük emberi mivoltunkat.
„... amikor már minden tarthatatlan, mindig akad egy hang, mely feltör a névtelen hangok tömegéből, s megmondja, hogy mit kell csinálni...” (Semprun)	Mindig akad egy vezető a tömegben, aki irányít, csillapítja a pánikot, megoldja a problémákat. Ő jelenti a támaszt embertársai számára.
„...semmi kétség, répaleves illatára ösmeretem...S hiába minden megfontolás, (...) mégse ismerhettem magamban félre valami halk vágyakozásféle lopott, (...) s mégiscsak egyre makacszkodó szavát: szeretnék kicsit még élni ebben a szép koncentrációs táborban.” (Kertész)	A fizikai vágy (répaleves illata) hívja elő Gyuriban az életösztönt, és kelti fel benne a koncentrációs tábor utáni honvágyat.
„Igen, erről kéne, a koncentrációs táborok boldogságáról beszélnem nekik legközelebb, ha majd kérdik. Ha ugyan kérdik. S hacsak magam is el nem felejttem.” (Kertész)	Gyurit mindenki csak a borzalmakról kérdezi, holott számára a legemlékezetesebb az a „csoda”, ami őt körülvette, és segített neki abban, hogy életben maradjon.

2. ábra (Halmazábra – Venn-diagram)

* * *

Jaskóné Gácsi Mária

**„... Strázsált ám a három csillag,
kitartóan örködött...”**

***Gondolatok, elemzések Szalai Borbála Örködő csillagok
című verseskötetének olvasása közben***

Ma is erősen él bennem a kép, mikor gyermekként az óvodában, később az iskolában együtt mondókáztam, verseltem, társaimmal. Emlékezetből harsogtak az ismert verseket, kiszámolókat, nyelvtörőket. Nagy élmény volt, mikor otthon előhuzakodtam egy-egy versikével és megtapsolt a család. Felnöttem, elszálltak az évek, most pedig, tízéves lányom szavalatát hallgatjuk. Olyan átéléssel tud szavalni, hogy mindenkit magával ragad őszintesége, lendülete, kedvessége.

Hála és tisztelet a vele foglalkozó óvodapedagógusoknak - akik tudva, hogy a játékos vers-tanulás hatalmas sikerélményt nyújt -, már óvo-

dásként sok verset memorizált. Így erősödött meg benne a versek iránti szeretet, és ma már tudja értelmezni, átérezni egy-egy vers gondolatát, érzelmét világot.

Bizony, már gyermekkorban fel kell ébreszteni azt a vágyat, amelyben elraktározódik az irodalom szeretete. Ugyanis, ebben a korban a legfogékonyabbak mindenre. Olvasóvá kell nevelni az előttünk járó nemzedéket, hiszen az irodalmi alkotásokból és más művészi ágak nyújtotta élményekből, segítséget kapnak önmaguk jobb kifejezéséhez, és közben fejlődik önismeretük is.

A gyermekversek a legjobb eszközei az irodalom megszerettetésének: kedves témájukkal, vidám rímeikkel, találós kérdéseikkel és mesészerű szereplőikkel úgy készítetik olvasásra és verstanulásra a gyermekeket, hogy közben játszani is engednek.

Szalai Borbála versei méltóak arra, hogy egy gyermek első olvasmányélményei közé tartozzanak.

A kárpátaljai magyar gyermekirodalomról nincs összefoglaló áttekintés, értékelés. A hazai olvasók kevésbé ismerik az e területen született kevés, de értékes gyermekirodalmat, amelyet elsősorban Szalai Borbála, Balla László és részben Osvát Erzsébet képviselnek.

Szalai Borbála Kárpát-Ukrajnában élő magyar író, Ungváron született, 1926-ban. Szülővárosában végezte iskoláit. Az Ungvári Állami Egyetemen kapta meg tanári diplomáját. Kezdetben tankönyvfordításokat ellenőriz az Ungvári Tankönyvkiadó magyar szerkesztőségében. Később megbízták eredeti magyar nyelvű tankönyvek, olvasókönyvek és szöveggyűjtemények összeállításával. Írásai 1954 óta jelennek meg. Kiadták több önálló, gyermekeknek szóló, magyar nyelven írt verseskötetét és mesekönyvét, néhányat közülük meg is jelentettek a budapesti Móra Könyvkiadó és az ungvári Kárpáti Kiadó közös gondozásában.

Szalai Borbála *Őrködő csillagok* című kötetének műfaji sokrétősége, tartalmi és formai válto-

zatossága sokféle elemzési szempontot kínál számomra.

Az áttekinthetőség érdekében igyekeztem a tematikai csoportosítást követni, majd egy-egy témát kiemelve, azon belül néhány verset – legérdekesebb tartalmi és formai szempontból –, bemutatni. Vizsgálom a verselést, a rímtechnikát, a versek interpunkcióját és írásképét. Az érdekes nyelvi megoldások, stilisztikai jegyek, alakzatok, költői kifejezőeszközök megjelenését, külön figyelemmel kísérem.

Szalai Borbála fentebb említett verseskötete, 1983-ban jelent meg. Műfaji sokrétőség jellemzi. A költő hét ciklusra osztja a kötetet, melyek egy-egy témát ölelnek fel. Két ciklus a tavaszi természetről és az évszakokról szól. Van olyan ciklus, melyben állatversek vannak és van olyan, melyben tanító jellegű költemények. Egy ciklus pedig tréfás verseket, mondókákat, találós kérdéseket, kiszámolókat tartalmaz. Azonban az egyes ciklusokon belül nem feltétlenül azonos témájú verseket találunk, például a természetről szóló művek között állatversek is vannak.

A kötetben szereplő versek nagyobb része a természetről szól, melyeket leginkább, az évszakokon keresztül mutat be. A természet képei közül a fák, bokrok, patakok, virágok és az őket éltető nap, fény, szellő, eső jelennek meg. Leggyakoribb költői kifejezőeszköze a megszemélyesítés. Egyik szép példája ennek a *Fut, fut a patak* című vers.

Fut, fut a patak

Fut, fut a patak,
ni, hogy megnőtt,
megdagadt!
Úgy megduzzadt
a hólettől,
majdhogy kilép
a medréből.
Nem is fut most –
vadul vágtat,

kitépné a parti fákat...
De egykönnyen nem bír velük:
kapaszkodik a gyökerük!
A tusába belefárad,
békén hagyja hát a fákat...
Sárga árja lassan apad
szelíd lesz a kicsi patak...
A hólevet már nem issza –
s vize újra kristálytiszt!

Szalai Borbála a hólettől duzzadó, megáradt patakot jellemzi e versben. A patak szilajságának lecsendesedését, a víz változásának szemléltetésére; a mozgalmal igék halmozását éppúgy megfigyelhetjük, mint az igék túlsúlyát a vers képiségében. Az erőteljes igék hanghatásokkal is kiegészítik a verset, szinte halljuk a felbőszült víz zubogását; a hatást fokozza a kemény **v** hangok alliterációja: „*vadul vágtat*”. Ezt a mozgalmasságot erősíti a

mondatvégi írásjelek változatos alkalmazása is: az első mondat végén a felkiáltójel, a második végén a pontot, a harmadik végén, három pontot találunk.

A vers tehát csendesedik, szelídül; az erőteljes kezdés után fokozatosan válik kiegyensúlyozottá. A második részében kétszer tér vissza a felkiáltójel, és ez is zárja a verset, mintegy nyomatként, hogy a természet rendje újra visszaállt. A

vers végén lecsendesedő patak, a tavaszi természet harmóniáját sugallja: „szelíd lesz a kicsi patak...”, „s vize újra kristálytiszta!” Az igék is

nyugalmat árasztanak, újra visszatér a patak természetes, szelíd tiszta hangja.

A tavasz kezdetét világítja meg a következő vers, melynek főszereplője a nap.

A napocska tükre

A napocska
bontogatta,
fésülgette sugárhaját,
csakhogy sehol
nem lelt tükröt,
hogyan megnézte benne magát.

Minden tavat,
minden tócsát
zöldesszürke páncél fedett...
„No – gondolta
a napocska –,
eltüntetem én a jeget!”

A megszemélyesített nap, itt egy leányarc, aki sugárhaját fésülgeti, és önmagát nézegeti a víztükörben. Ezt az egyszerű témát, a költőnő azzal az ötlettel teszi érdekessé és játékosná, hogy a napocska csak azért olvasztja fel az eget, hogy tisztán láthassa magát a víztükörben. Könnyeddé, kedvessé teszik a verset az igék: bontogatta, fésülgette, cirógatta, dédelgette, amelyeknél megfigyelhetjük a *-gat*, *-get* gyakorító képző alkalmazását, melyek lágyabbá teszik a verset.

A költemény négy versszakból áll, szimmetrikus felépítésű. Az ütemei négy szótagból állnak. Együtemű négyes és kétütemű nyolcas váltakozik a versben. A hat sorból álló versszakok, egyenként háromsoroként rímelenek: *sugárhaját - benne magát; fedett - jeget; hágott - világot; egykettőre - víztükörbe*.

Kapta magát
s a kék égen
egyre feljebb-feljebb hágott:
melegével
cirógatta,
dédelgette a világot.

Zsugorodni
kezdett a jég,
el is olvadt egykettőre –
s a napocska
mosolyogva
nézhetett a víztükörbe.

Némileg megtöri a vers menetét, egy közvetett idézőjeles mondat. Az egyes szám harmadik személyű előadásmódból itt egyes szám első személyre vált, a költőnő kívül megszólal a versben a napocska is. „No – gondolta / a napocska- / eltüntetem én a jeget!” Ilyen közbevetések más versben is gyakran előfordulnak, mellyel talán az a célja, hogy személyesebbé váljék a hangulat.

A költőnő napról szóló verseit olvasva észrevehetjük, hogy bizony a napocska reggeltől-estig tartó áldásos munkát végez. Az *Indul a Nap jókor reggel* című versében éppen arról ír, hogyan ér célba a nap, reggeltől, estig. Ezt a gondolatsort folytatja *A virágok is alszanak!* című versben. Az eddig megismert szorgoskodó szellő és sugárzó napocska megnyugszik, megpihen, és átadja helyét a csillagoknak:

A virágok is alszanak!

Mikor a
napocska
fáradtan
lepihen,
millió
sugara
kialszik
csendesen
Elül a
szellő is,
nem rezdül
lomb, se ág,

álmosan
bóbiskol
a sok-sok
kis virág.
Ha kelyhük
bezárul,
tudom, már
alszanak...
Tündöklő
csillagok
vigyázzák
álmukat.

Megfigyelhetjük, hogy itt már nemcsak a természetet élető erők dominálnak, hanem megjelenik a növényzet: lomb, ág, virág. Költői leleményességre utal az égitestek monumentalitásának és apró kis virágok törekénységének együttes bemutatása. Megjelenik a mikro- és makrokozmosz, mint a pici és nagy, égi és földi ellentéte. A vers mélabús hangulatát erősítik a rövid, egyszerű mondatok és a mondatvégi írásjelek. Csak kijelentő mondatokkal találkozunk, nincs benne nyomtatékosítás, indulat. Az egyszer megjelenő három pont a lecsendesedő érzelmek folyamatosságát jelzi. Sorai rövidiek, többnyire egyszavasak, rímei négy soronként jelennek meg: *lepihen – csendesen; ág – virág; alszanak – álmukat*. A versben szereplő csillagok a kötet címadó költeményében is szerepelnek mint az éjszaka vigyázói: *Örkődő csillagok*. Érdekes ötlet alkotja a vers epikus vázát: három csillag úgy dönt, hogy megvárják, míg felkel a nap, mert eddig még sosem találkozhattak vele.

Szalai Borbála verseiben gyakran jelenik meg az állatok világa. Bogarokról, madarokról, emlősökről ír, melyeket nagy játékosággal mutat be a gyerekeknek. A *Szitakötő* című vers arra keresi a választ, hogy a szitakötő vajon miért kapta ezt a nevet: „*szitakötő / mi a szaknád? / A nevedet / miért adták?*” Tréfás, csipkelődő hangnemben íródott, de célja a tanítás is, mert megismerhetjük belőle a szitakötőt, életmódját, kinézetét: „*vizek fölé / csapongva szállsz / kákalevél / szélére ülsz: „megbillented / kék szárnyadat...*”. Jól megszerkesztett vers, négy soros versszakok alkotják, melyek négy szótagból állnak, és félrímeket tartalmaznak. A versben sok kérdő mondat található, melyek értelmi, érzelmi alapú hanglejtést jelenítenek meg. A kérdőjel és a felkiáltójel együttes használata mintegy felhőborodást, értetlenkedést mutat. Például: „*Hogy jutottál / hát e névhez?!...*”. A három pont is ezt az érzelmi állapotot erősíti, biztosítja a folyamatosságot.

Ritmikailag az egyik legjobban sikerült vers a *Lagziban* című, melyet témája egy vidám, táncos mulatság:

„Férjhez ment a cincér lánya,
hőscincérnek lett a párja...
Cimba-cimba-cimbalom,
tart a lagzi, vigalom!”

A násznép rendkívül díszes: cincérek, kabócák, szünyogok és a százlábú jelennek meg, és ez a színes forgatag nagy teret enged a gyerekek képzeletének. A vers sorai páros rímeket tartalmaznak: *lánya – párja; kedve – önfelvede; párja*

– *járja; lába – járja*. Az erős érzelmi töltést, fokozza a refrén:

„Cimba-cimba-cimbalom!
Perdülj-fordulj, angyalom!”
„Ihaj, csuhaj, diridom!
Ez aztán a vigalom!”
„Hej a lagzi, vigalom
meddig tart el – nem tudom!”

A táncnak és a mulatságnak elengedhetetlen kellékei a csujogató szavak: hej, ihaj, csuhaj, melyek a régi, falusi lagzokra emlékeztetnek. Minden versszakot felkiáltó mondat zár, előtte néhány eseményről tudósít a költő, de hamar megszakad a narráció, melyet három pont zár le.

Egy kedves kis versike tanítja a gyerekeket arra, hogy miért fontos a tanulás. A *csacsi* című versben szereplő buta számár a rossz tanulót szimbolizálja, ezzel buzdítja a gyerekeket a lelkiismeretes munkára.

Tartalmát tekintve talán nem tartozik a legsikerültebb versek közé, de formailag van néhány figyelemreméltó tulajdonsága. Gyönyörű alliterációkat találunk a versben, mint például: „*csacsi cseperedett*”, „*csacsicsalád csemetéje*”; „*tollat, tintát, / táskát*”. Egy stilisztikai alakzatot is találunk a versben, a halmozást: *nőtt – növekedett – cseperedett*. Kivételesen szép a vers rímtechnikája: párosrímű sorok váltják egymás: *okosodjál – maradjál; írkat – tintát; gondolta – hordja; kedve – lecke; bukott – tudott*.

Az állatokról szóló versek nagy része a mesékkel mutat rokonságot, formailag rendkívül változatosak, s céljuk a szórakoztatás mellett a tanítás. A kezdő pedagógusok ezekből a versekből sok szemléltető anyagot meríthetnek egy-egy feldolgozásához.

A természetleíró és állatokról szóló versek után, a hétköznapi tárgyak és jelenségek jelennek meg, mint a vonat, ceruza, kémény, füst, stb. Szalai Borbála, a gyalogos közlekedés szabályait próbálja megtanítani a gyerekeknek, A *jelzőlámpa* versikével.

„Zöld szemével hogyha rám néz,”
azt jelenti, mehetek.”
„Világító piros szeme
jelenti a tilosat...”

A költő megszemélyesíti a jelzőlámpát, emberi tulajdonságokkal ruhazza fel: „*áll a járdán*”; „*Éber szemmel ügyel miránk*”; „*néz felém*”; „*a lámpa figyelmeztet*”. A nyolc és hét szótagból álló sorok, félrímeket tartalmaznak. A felkiáltó mon-

datok, felhívják a figyelmet és nyomatékosítják a mondatokat, melyek nagyon lényegesek a közlekedés szempontjából. A vers legfontosabb tanítási:

„Okos az a jelzőlámpa!
Csuda okos szerkezet!
Éber szemmel ügyel miránk,
Hogy ne érjen baleset.”

A következő vers olyan tárgyról szól, amely az emberek mindennapi életéhez hozzátartozik. A címe: *Tiki-taki vekker*. A narrátor nem a költő, hanem egy kisiskolás mesél ébresztőórájáról:

„Ágyam mellett
kicsi óra –
tiki-taki vekker.
Tavaly ősztlől
csengve-zengve
keltegetett reggel.”

A versbeli óra, szintén egy megszemélyesített tárgy: *kelteget, ügyel, örködik, csönget*. Játékossá teszi a két mellérendelő összetétel a verset: *tiki – taki, csengve – zengve*. Ezek az ikerszók, nyelvünk játékos, tréfás alkotásai, melyekben a magán- és mássalhangzók eltérhetnek egymástól. Hangutánzó jellegű szavakról van szó, mert mindkettő, valamilyen hangzást idéz föl, dallamossá téve a költeményt. A vers, háromsoronként rímel: *óra – csengőszóra; vekker – reggel*. A verssorok 4-4-6 4-4-6 szótagúak, ez az ismétlődés biztosítja a vers ritmusát.

A tárgyról szóló verseket összevetve, megállapíthatjuk, hogy a költő rendkívül egyszerű témákról, közérthető módon ír, és e versek legfontosabb célja a tanítás. Formailag általában hosszú, párbeszéddel tűzdelt versekről van szó, amelyekben szinte minden tárgy megszemélyesítve jelenik meg. A strófaszerkezet, a rímelés és a központosítás tekintetében rendkívüli változatosságot figyelhetünk meg.

Helyesírás versben

Tudjátok-e
Icu, Samu,
mely szó végén
rövid az *u*?
E szavakat versbe
szedtem,
el is mondom
néktek menten.

Szürke az ég,
mint a *hamu*
fészken ül már
golya, *daru*.
Hazafelé
baktat *Pityu*,
húzza vállát
két nagy *batyu*.
Az egyikben
fura *áru*:
bábszínházhoz
sok-sok *bábu*.

Szalai Borbála *Örködő csillagok* című kötetének legkisebb témaköre, az ünnepekről szól, mely mindössze öt verset tartalmaz. Azokat a legfontosabb ünnepekhez ölelik föl, melyek közvetlenül a kisgyermekhez kötődnek. Nőnaphoz kapcsolódik a *Nőnap üzenet*; az anyákat köszönti az *Édesanya becéz engem* című verse. A *Májusi köszöntő* címmel írt műve, május elsejéhez kapcsolódik. Természetesen, nem feledkezett meg a költő a gyermekek ünnepéről sem, *Gyermeknapra* címmel írt nekik egy köszöntőt. Az év utolsó ünnepére *Újévi kívánságok* című versét szánta. Azonban nem tartalmazza azokat a verseket, amely ünnepek a legizgalmasabbak a gyerekek számára. Ilyen például a Karácsony, Húsvét.

A következő témakör, a tanulás, amellyel foglalkozni kívánok. Nem elszórtan, hanem egy ciklusban jelentkeznek; *Betűország megnyitotta kapuját*, címmel. Az iskolakezdő diákok első napjáról szól a *Legyen öröm a tanulás!*

„Izgattottan várt e napra
minden kezdő kisdiaák:
az iskola előttük is
kitarja ma kapuját.”

A vers félrímes sorai: *népesek – fényesebb; kisdiaák – kapuját; kezek – füzetek; iskolás – tanulás*, 8-7 szótagszámmal váltakoznak. Az írásjelek közül a kettőspont, a három pont és a felkiáltójel található meg, melyek közül fontos szerepe van a kettőspontnak. Mindkét esetben, ahol előfordul, az iskolát, az írást és a tanulást emeli ki, amely a gyerekek számára a legfontosabb. A ciklus címét adó vers a *Betűország kincsei*. Azért érdekes ez a költemény, mert korteskedik a tanulás mellett, felhívja a gyerekek figyelmét a tanulás örömeire, értékeire.

A *Helyesírás versben* nem a szabályok gyararátával és más pedagógiai eszközökkel tanítja a kisdiaákat, hanem a költészet eszközeit hívja segítségül.

A másokban:
drót, szeg, *gyalu* –
épp ezekre
vár most *apu*.
Nincsen messze
már a *falu*,
látszik a sok
rácsos *kapu*.
A kapuban
ott áll *anyu*,

azt lesi, hogy
jön-e *Pityu*...
Szürke az ég,
mint a *hamu*,
elszenderül
golya, *daru*...
S ha bezárul
minden *zsalu* –
elalszik az
egész *falu*...

A szóvégi **u** hang helyesírásának különböző eseteit taglalja a költemény. A kétsoronként rímelő szavak mind kiemelt helyzetben vannak, ezek tanítják a szóvégi **u** írását. Visszatérő kifejezőeszköze a hasonlat: „*Szürke az ég, / mint a hamu*”. Minden sora négy szótagos, az írásjelek közül a kettőspont és a gondolatjel kiemeléseként, a három pont pedig, a folyamatosság jeleként funkcionál. A versben párosul a megnyugvás és a folytonosság, a hazatalálás örömeivel.

A ciklus értékei közül kiemelendő a játékos tanításhoz megtalált kreatív költői eszközök alkalmazása. Tehát bátran mondható, hogy a nyelvi szabályok tanításakor bátran ajánlhatók ezek a versek, hiszen szemléletesek, így könnyen memorizálhatók.

E kötet elengedhetetlen része az a témakör,

amely mondókákat és talalós kérdéseket tartalmaz. Bár a mondókákat inkább az óvodás korosztály sajátjaként tartják számon, míg a talalós kérdéseket a kisiskolások körében. Azonban tapasztalataim szerint a gyerekek – óvodások vagy kisiskolások – nagyon szeretik a gondolkodtató feladványokat.

Sok olyan kivételes vers, mondóka, talalós kérdés olvasható Szalai Borbála kötetében, melynek témája, kép- és hangzásvilága az olvasmányélmény mellett, kiváló nyelvi és irodalmi feladat, illetve tanórai elemzésre alkalmas anyag is egyben. Ezeket a kedves, humoros, szellemes költeményeket, amelyek felelevenítik a népköltészet hagyományait is, okkal ajánlhatjuk minden pedagógus számára, aki hivatásának érzi a gyermekversek s általuk az irodalom megszerettetését.

Felhasznált irodalom:

Szalai Borbála: *Őrködő csillagok*. Móra, Bp., Kárpáti Kiadó, Ungvár, 1983.

Komáromy Sándor: *Költők és művek a XX. század magyar gyermeklírájából*. Eötvös József Kiadó, Bp., 1998.

Görömbei András: *Napjaink kisebbségi magyar irodalma*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 1993.

Szerdahelyi István: *Verstan mindenkinek*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 1994.

* * *

Nagy Katalin – Bereczki Z. Anna

Mese nélkül felnőni olyan, mint só nélkül élni¹

2008 a kultúrák közötti párbeszéd európai éve volt. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző Kara ennek jegyében szervezte meg az első *Népek meséi* országos mesemondó versenyt a felsőoktatási intézmények hallgatósága számára, kettős indítással.

Egyrészt azzal a hittel, hogy a népek meséi is segíthetnek a nyelvi és a kulturális másság el- és befogadásában, hiszen: a különböző nyelveket használó emberek különböző természeti, társadalmi környezetben élnek. Más-más forrásból táplálkozik szellemi és tárgyi kultúrájuk, vallásuk, művészetük, írásbeliségen alapuló vagy írásbeliség nélküli irodalmuk. Mások az évezredek, évszázadok mélyéből jövő meséik is. Egy közös bennük: a saját népük számára hallatlanul értékes kincseket hordoznak, ezáltal gazdagítják az emberiség egyetemes kultúráját is. Meggyőződésünk, hogy a *Népek meséi* mesemondó verseny segíthet e kincsek kiaknázásában. A versenyzők sokat tehetnek azért, hogy megismertessenek minket a mesék hordozta értékekkel, hogy megmutassák az egyes népek meséiben a másságot. Bennünket pedig megtaníthatnak a nyelvi, a kulturális másság el- és befogadására. Kérlelhetetlen világunkban e tény garantálja a *Népek meséi* országos verseny aktualitását.

Másrészt Karunk tanítási programjában nagy hangsúlyt kap az egyetemes folklórányag továbbadásának gondolata, a hallgatók mese iránti szeretetének elmélyítése.

A fentiek értelmében és szellemében 2009 novemberében másodszer szerveztük meg a *Népek meséi* rendezvénysorozatát, melyet Mikonya György, a Kar dékánja nyitott meg a könyvtárban a Benedek Elek születésének 150. és halálának 80. évfordulója alkalmából megrendezett kiállítással

¹ A gondolat Akulina Danyilovna (XIX. sz.) kondai manysi mesemondótól származik, akit unokája, Anna Konykova (1916–1999) – a manysik Benedek Elekje – Okol nagyanyónak nevez a meséiben.

együtt. Perjámosi Sándor – az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa – tartalmas előadásában a különféle dokumentumok, korabeli fotók segítségével tárta fel Benedek Elek ismeretlen arcát a pedagógusjelöltek előtt. A meseíró mellett megismerhettük a politikust, az újságíró, a fordítót, a tankönyvíró, az irodalomszervezőt. Könyvtárosaink jóvoltából előkerültek a korabeli mesekötetek, melyek műtillatos szépségükkel csábították az érdeklődőket, és kellő hangulatot teremtettek a mesékhez, a meséléshez, a mesehallgatáshoz.

A kettős évforduló jegyében a Magyar Nyelvi és Irodalmi Tanszék Benedek Elek munkásságához kötődő tanulmányíró pályázatot hirdetett a Kar hallgatóinak. A pályaműveket a zsűri – Merényi Hajnalka, Gajdóné Gódey Andrea, Gönczöl Andrea, Daróczy Gabriella, Bereczki Z. Anna – az alábbiak szerint értékelte:

1. helyezett: Gyenes Julianna: Mesélj! Benedek Elek életrajza alapján
2. helyezett: Aszalós Orsolya: Elek apó meséi
3. helyezett: Hadobás Viktória: Elek apó, avagy mindenki nagyapójának csodálatos meséi

Perjámosi Sándort követően Merényi Hajnalka gazdagította a hallgatók ismereteit *Benedek Elek és a Cimborá* című előadásával.

Ezután Sinkó Juditnak *Az aranypálca* című Benedek Elek-mese köré szőtt drámapedagógiai órája következett, melyen a szavakkal és szavak nélküli mesélésben egymásba oldódtak, ezáltal felülíródtak a hagyományos felnőtt szerepek, és mindenki megtisztulhatott a homo ludensnek kijáró katarzisban.

A tematikus héthez kapcsolódott a Néprajzi Múzeum rajzpályázatára beérkezett alkotásokból összeállított tárlat a Vizuális Nevelési Tanszék szervezésében.

A mesehét záró eseménye a Népek meséi országos egyetemi és főiskolai mesemondó verseny volt, melyre az idén 21 hallgató² jelentkezett. Nekik a multikulturalitás szellemében – a meseválasztást segítő – ajánló bibliográfiát is küldtünk, mely nem tartalmazta a híres magyar mesegyűjtők és/vagy meseírók és/vagy mesemondók (Benedek Elek, Arany László, Kriza János, Berze Nagy János, Illyés Gyula, Kóka Rozália stb.) kötetének listáját, hiszen ezeket mindenki ismeri, használja, továbbá nagy részük megtalálható az interneten a „Válogatott mesebibliográfia. Ajánlás a VIII. Benedek Elek országos mesemondó versenyhez” című anyagban. Inkább a mesemondók által keveset használt és/vagy kevésbé ismert köteteket ajánlottuk az alábbiak szerint: Népek meséi az Európa, a Móra és a többi Kiadónál; nyelvrokonaink népköltészetét bemutató antológiák és önálló kötetek; cigány népmesék; magyar népmesék a határon túlról.

A versenyzőket és a felkészítő tanárokat Véghegyi Józsefné dékánhelyettes és Csíkvári Gábor tanszékvezető főiskolai tanár köszöntötte. Nagy Katalin főiskolai tanár, a zsűri elnöke bemutatta a zsűri tagjait – Daróczy Gabriellát, Marosi Annamáriát, Sinkó Juditot és Gyöngyösi Noémit –, majd Anna Konykova³ alábbi szavaival nyitotta meg a versenyt: „Az öregek azt tartják, hogy mindennek, ami az embert körülveszi, lelke van: a víznek, az erdőnek, a földnek, az égnek, és úgy is viszonyul hozzájuk, mint eleven lényekhez. A mese is él, repül, akár a madár.”

Mialatt repültek a mesék és velük együtt a mesehallgatók, a zsűri szorgalmasan figyelte a produkciókat: a meseválasztást, a mesék logikai láncának hiteles tolmácsolását, a nyelvi kifejezőmód gazdagságának megőrzését, a mesemondók kapcsolatteremtő képességét és így tovább. Majd gondos mérlegelés után – kölcsönös kompromisszumok árán – a következő sorrendet állította fel:

- I. díj: Vető Nóra Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar
- I. díj: Havran Mihály Szent István Egyetem Pedagógiai Kar, Szarvas

² A versenyzőket, az általuk választott meséket, illetve az eredményeket a melléklet tartalmazza.

³ Konykova, Anna (1916–1999) manysi (vogul) mesemondó, -író, -gyűjtő. Ősi halászcsaládban született Nyugat-Szibériában. Harminc évig tanított. Elmondása szerint a szüleitől hatévesen elszakított, internátusba kényszerített, a szeretethiányban megrokkant gyerekek lelkét mesékkel gyógyította, illetve a mesélést hatékony eszköznek tartotta a konfliktuskezelésben is.

II. díj:	Oláh Ilona	Nyugat-magyarországi Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar
II. díj:	Sipos Eszter	Nyíregyházi Főiskola Pedagógusképző Kar Tanítóképző Intézet
III. díj:	Toldi Hajnalka	Mozgássérültek Pető András Nevelőképző és Nevelőintézete
III. díj:	Keszeli Kitti	Szent István Egyetem Pedagógiai Kar, Szarvas
Különdíj:	Németh Renáta	Nyugat-magyarországi Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar
	Lancz Orsolya	Nyugat-Magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Kar
	Cseri Anikó	ELTE Tanító- és Óvóképző Kar

Karunk könyvtárosai nevében Vajda Albertné könyvtárigazgató három különdíjat osztott ki.

Könyvtári különdíj:	Czine Attila	Kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Kézdivásárhelyre kihelyezett tagozata
	Borbély Dávid	PTE Illyés Gyula Főiskolai Kar
	Petrovics Tímea	Eötvös József Főiskola Pedagógiai Fakultás

A díjazottak könyvutalványban és könyvjutalomban részesültek. Az ELTE TÓK vezetése, a Hallgatói Önkormányzat, a könyvtár és több könyvkiadó (Timp Kiadó, Kráter Kiadó, az Alexandra Kiadócsoporthoz, az Alexandra Kiadócsoporthoz belül a Noran 2004 Kiadó, Bookline Könyvárúházzal, Flaccus Kiadó, Kráter Kiadó, Néprajzi Múzeum, Park Kiadó, Pozsonyi Pagony Kiadó) nagylelkű adományának köszönhetően minden résztvevő értékes jutalommal térhetett haza. Gratulálunk a mesemondóknak, és köszönjük a felkészítő tanárok áldozatos munkáját!

Szeretnénk, ha a mese-madár jövőre is fészket rakna a meséket szeretők szívében-lelkében, és elrepténe őket a világ minden tájára, hogy sok-sok nép meséivel térjenek majd vissza karunkra.

Melléklet

A Népek meséi országos mesemondó versenyen részt vett hallgatók, a választott mesék és a helyezettek listája:

Hallgató neve	Mese címe	Mese származása	Felsőoktatási intézmény	Helyezés
Czine Attila	Mátyás király és a székely ember leánya	Hétfalusi csángó népmese	Kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Kézdivásárhelyre kihelyezett tagozata	Könyvtári különdíj
Oláh Ilona	Kígyó Jancsi	Magyar népmese	Nyugat-magyarországi Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar	II. díj
Németh Renáta	Fösvén legén házasodik	Moldvai csángó magyar népmese	Nyugat-magyarországi Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar	küldíj
Hajmássy Katinka	A táltos fiú	Kirgiz népmese	Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Kar	
Vermes Ildikó	Mese a kezded öt ujjáról	Erdélyi szász népmese	Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Kar	
Borbély Dávid	Róka koma	Ukrán népmese	PTE Illyés Gyula Főiskolai Kar	Könyvtári különdíj

Kercsó Erzsébet	A három fufangos testvér	Bukovinai székely népmese	PTE Illyés Gyula Főiskolai Kar	
Földi Anna	A pók meg a légy	Lett mese	SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar	
Köröndi Péter	A két székely	Székely népmese	SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar	
Cseri Anikó	A kismalac és a farkasok	Magyar népmese	ELTE TÓK	különdíj
Kriván Andrea Gyopárka	A varázsecset	Kínai népmese	ELTE Természettudományi Kar	
Sipos Eszter	A megpatkolt boszorkány	Bukovinai székely népmese	Nyíregyházi Főiskola Pedagógusképző Kar Tanítóképző Intézet	II. díj
Vető Nóra	A szegén ember és a fősvén ember	Bukovinai székely népmese Hadikfalváról	Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar	I. díj
Pécsi Roberta	Bolond Mihók	Magyar népmese	Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar	
Lancz Orsolya	Az eszes lány	Norvég népmese	Nyugat-Magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Kar	különdíj
Rácz Réka	A tökváros	Magyar népmese	Miskolci Egyetem Comenius Tanítóképző Főiskolai Kar	
Nagy Ágnes	A kisegér nagy utazása	Eszkimó népmese	Mozgássérültek Pető András Nevelőképző és Nevelőintézete	
Tardi Judit	Ravasz Péter	Bolgár népmese	Mozgássérültek Pető András Nevelőképző és Nevelőintézete	
Toldi Hajnalka	A részeges ember felesége	Székely népmese	Mozgássérültek Pető András Nevelőképző és Nevelőintézete	III. díj
Petrovics Tímea	Betyár volt-e Cigány Jóska?	Cigány népmese	Eötvös József Főiskola Pedagógiai Fakultás	Könyvtári különdíj
Keszeli Kitti	Világszép Sárkány Rózsa	Magyar népmese	Szent István Egyetem Pedagógiai Kar, Szarvas	III. díj
Havran Mihály	Az aranytulipán	Magyar népmese	Szent István Egyetem Pedagógiai Kar, Szarvas	I. díj

Donáth Péter:
A MAGYAR MŰVELŐDÉS ÉS A TANÍTÓKÉPZÉS TÖRTÉNETÉBŐL
1868–1958

24 cm, XXX+830 oldal, ára: 4830 Ft

Donáth Péter:
OKTATÁSPOLITIKA ÉS TANÍTÓKÉPZÉS MAGYARORSZÁGON
1945–1960

24 cm, XXVIII+558 oldal, ára: 3990 Ft

Megrendelhető:

Trezor Kiadó, 1149 Budapest, Egressy köz 6.

Telefon/fax: 363-0276, e-mail: trezorkiado@t-online.hu

Holczer József

Hogyhogy ennyi „hogy”?!

Álmélkodó avagy egyenesen méltatlankodó címünk egyik *kötőszónkat* veszi célba. A jeles nyelvészprofesszor, *Kálmán Béla* már jó néhány évtizede leírta róla egyik tanulmányában: a 'hogy' „*túlságosan megterhelt szavunk*”. Megállapítása ma is érvényes, hiszen e kötőszó nemegyszer képes megsokszorozni önmagát egy-egy *többszörösen összetett mondatban*. Az ilyen szövegegyüttes legelején törvényszerűen ott áll egy főmondat, utána pedig – hiszen ez nem tilos! – jön/jöhet a *sorozatos alá-alárendelés*. Az ezt kifejező mellékmondatok mindegyike gyakorta tehát „hogy”-gyal indul. Bármennyire ritmikus az ilyen közlés, igazából nagyon is egyhangú! Nem kellene annyi „hogy”. Ez a jelenség természetesen az *élőbeszéd*ben gyakori, és egy-egy ilyet hall/gat/va talán szóvá se tesszük, meg se kíséreljük javítani/javíttatni. Csakhogy: olykor az *írásosságban* is föltűnik. Csodálkozunk is ilyenkor: mért kerülhetett el a lektor, a korrektor figyelmét? Következzék hát két friss példa: mindkettő 2010-re szóló, egyházi kiadású kalendáriumában bukkant elénk.

„A lány elkeseredett apja elmondta az újságíróknak, *hogy* nem akarja elhinni, *hogy* lánya rajongóinak azt az üzenetet küldi, *hogy* meg kell bocsátani az erőszakoskodónak és hinni szavának, *hogy* bánja tettét.” Egy efféle - megszóvegezése után még átfésülendő! – többszörös „hogy”-ozású hosszú mondatnál a legkézenfekvőbb kérdésünk csakis az lehet: Szükség van-e ennyi *azonos* kötőszóra? Illetve: ki tudunk-e iktatni legalább egyet anélkül, hogy a mondat épsége-szépsége sérülne? A válasz: igen. Ha a legelső „hogy”-ot meghagyjuk, akkor a következő tagmondat éléről nyugodtan törölhetjük: „... nem akarja elhinni: lánya /a/ rajongóinak stb.” Tehát *kettősponttal* tudunk máris orvosolni. Ugyanez segíthet abban, hogy akár két „hogy”-ot is mellőzzünk: „A lány elkeseredett apja elmondta...: nem akarja elhinni, hogy lánya... azt az üzenetet küldi: meg kell bocsátani stb.” A mondatzáró pontig így is marad három „hogy”, de ezeknek a kettősponttal való szerencsés változtatása végül is mérsékelte a kezdeti megszóvegezés monotoníáját.

A másik mondatunk: „Valami olyasmi lebegett szemünk előtt, *hogy* szeretnénk, *hogy* erdélyi testvéreink érezzék, *hogy* az évtizedes kényszerű elzártság ellenére nincsenek leírva, *hogy* testvérként számon tartjuk őket, *hogy* amiben tudunk, segítsünk rajtuk, és természetesen *hogy* kölcsönösen gyarapítsuk egymást, tanuljunk egymástól.” Ez a mondat egész már első olvasatra se mondható makulátlannak! Épp a sorozatos „hogy”-ok miatt veszíti el a fonatlat a megfogalmazó: az utolsó három állítmány korántsem felszólító, hanem kijelentő értelmű kell hogy legyen! Ezúttal radikálisak leszünk: fölszámoljuk az összes „hogy”-ot, beléptetve egyetlen „ha” kötőszót: „Valami olyasmi lebegett a szemünk előtt: szeretnénk, *ha* erdélyi testvéreink éreznék: az ... elzártság ellenére sincsenek leírva; testvérként számon tartjuk őket; amiben tudunk, *segítünk* rajtuk; és természetesen (kölcsönösen) *gyarapítjuk* egymást, *tanulunk* egymástól.”

E jelenséggel egyébként már másfél évtizede is foglalkoztam; egy akkori rádiós gloszszámnak, amely a Tetten ért szavakban hangzott el, ezt a címet adtam: *Visszaélés a „hogy”-gyal*. Ma sem kérhetek mást: legalább mi ne éljünk vissza vele! Végezetül még annyit: a „hogy”-ok csökkentéséhez/megtakarításához korántsem kell az, hogy többszörös összetétellel legyen dolgunk (avagy: gondunk!). Önmagáért beszél e két, immár klasszikus verscím; mind a kettő mindössze két tagmondatból áll, és a „hogy”-ot a már szorgalmazott írásjelünk pótolja: „Akarom: tisztán lássatok” (Ady Endre) és „Imádkozom: legyenek vidám” (Áprily Lajos).

Dóra Zoltán

Babaprojekt és „magyiterrán” (Sajtónyelvi szavak és kifejezések)

Minya Károly több írásában és újabb könyvében is (Új szavak I. Tinta Könyvkiadó 2007.) rámutat arra, hogy a neologizmusok igazi tárháza a sajtó. Nemrégiben az Édes Anyanyelvünk 2009/3. számában *Bevállalás bulvár* című írásában a bulvárlapok szókincséből adott ízelítőt.

Magam is gyakran akadok rá egy-egy új keletű szóra, s ezek némelyike nyelvi ötletességről vall. A sajtó nyelvében azonban akadnak fölöslegesen használt idegen szavak, és találunk olyan kifejezéseket is, amelyek már-már a jó ízlés határát súrolják.

A legfrissebbek közül álljon itt néhány!

A Kiskegyed 2009. 04. 12-i száma az egyik színésznő családtervezéséről így ad hírt: „*Berni egyelőre vár a babaprojektel.*”

Az összetétel utótagjának angol szava, a **projekt** agyonkoptatott, lejáratott szó. Nem tekinthető szerencsésnek a szóalkotás. Így jobb lenne: (Berni) *még vár a babával*, illetve: *nem tervez babát*.

Az FN Blog cikksorozata foglalkozik a Biatorbágyon divatba jött építkezési stílussal, amely a mediterrán országokra jellemző. Két írással találkoztam ezek közül az interneten. Az első írás címe: *Biatorbágy „a magyiterrán” város* (2009. június 18.). A *magyiterrán* szóalakban nem nehéz felfedezni a *magyar* és a *mediterrán* elemeket, amelyeknek az összerántásával keletkezett az összetétel. A cikksorozat második részében (2007. 09.) a tájba nem illő – a cikkíró szerint ízléstelen – biatorbágyi házakat *gagyiterránnak* minősíti. Ebben a szóvegyülésben pedig a *gagyi* (jelentése talán ’primitív’) az egyik alkotóelem.

Új keletű összetett szó a sportsajtó nyelvében használatos ’bíró, játékvezető’ jelentésű *sípmester*. Először a Vaconline hírportálon fedeztem fel, amikor 2009 májusában egy motorbalesetről ezzel a címmel jelent meg a tudósítás: „*Sípmester volt az elhunyt motoros.*” A szerencsétlenül járt fiatalember ugyanis labdarúgó-mérkőzéseket vezetett. Amikor számítógépem keresőjébe beírtam a szót, kiderült, hogy nem egyszeri előfordulásról van szó, hanem elég gyakran használatos. Hely hiányában csak néhányat mutatok be közülük: „*A tizenöt foglalkozáson az elmélet mellett természetesen a gyakorlatban, a pályán is tanulni fognak a sípmesterek...*” (sopronsport.hu 2009. január 9.), *A 41 éves torinói sípmesternek a vasárnap i finálé lesz a negyesk találkozója a kontinenstornán...*” (DELMAGYAR.hu 2008. 06. 28.9), „*Az angol sípmester civilben rendőrként szolgál...*” (SamsungSport.hu). (Persze illő megjegyeznünk, hogy a rendőr nem civil, de ezúttal ez lényegtelen kérdés.) „*Nem azzal van gond, hogy a csíki csapatok vereséget szenvedtek, erről szó sincs. De ahogyan a sípmesterek fújtak...*” (Hargita Népe 2007. október 29-i szám). „*A vérmes sípmester 750 eurós fájdalomdíjat fizet a sértettnek.*” (Magyar Szó online)

Végezetül egy eléggé félreérthető mondatot mutatok be. A 168 óra az egységes mobiltöltők bevezetéséről így ad hírt: „*Az enyémet bedughatom a tiedbe.*” (2009. június 29.) Talán nem kell magyaráznom, hogy ezúttal csupán a cikkíró olcsó szellemeskedése érhető tetten. Mint láttuk, sajtónyelvi szavak és kifejezések között igen sok a nyelvi ötletesség. Nagy részük, ha a köznyelvben nem is, egy bizonyos kommunikációs helyzetben elfogadható. A felkapott divatszavak és az idegen hangzásúak túlzott használatát azonban nem tanácsoljuk, főleg ha már van helyettük megfelelő magyar szavunk. A durva vagy ízléstelen szavaknak, kifejezéseknek természetesen nincs helyük a nyilvános megnyilatkozásokban, legfeljebb csak a bizalmas társalgási nyelvben fogadhatók el.

Az Anyanyelvápolók Szövetségének felhívása közéleti-politikai stílusunk kulturáltabbá tételére

Az egész világon – így nálunk is – gazdasági válság van, hazánkban pedig a válság okozta tengernyi nehézségen túl még új választás is közeledik. Ennek kampányidőszaka azt a veszélyt hordozza magában, hogy a magatartás- és érintkezésformáinkban már eddig is meglevő durva hang, útszéli stílus még az eddiginél is jobban terjed: rányomhatja bélyegét a közéleti-politikai megnyilatkozásokra, a parlamenti meg az azon kívüli politikai vitákra, véleménynyilvánításokra, s még tovább gyengíti, rontja az emberi kapcsolatokat, még nehezebbé teszi egymás kölcsönös megbecsülését, személyiségi jogainak érvényesülését.

Ennek a magatartás- és viselkedésformának a szabadjára engedése véleményünk szerint nem volna méltó társadalmunkhoz, és sokat ártana európai unióbeli megítélésünknek. Ezért nyomatékosan kérjük a hivatásos politikusokat és a nem hivatásos politizálókat egyaránt, hogy a kampányidőszak alatti propagandatevékenységükben és vitáikban elsősorban azzal bizonyítsák saját emberi méltóságukat, hogy tiszteletben tartják a másokét! Legyenek mindvégig tudatában annak, hogy az országépítés folyamatában úgyis együtt kell működniük, s korántsem mindegy, hogy ezt milyen előzmények után teszik majd! Fogják tehát vissza indulataikat! Ne feledjék, hogy a vita elsősorban nem az érzelmek, indulatok harca, hanem két vagy több személynek vagy közösségnek szellemi küzdelme valamely kérdés eldöntésére.

Az Anyanyelvápolók Szövetsége ezzel a felhívással azt szeretné elérni, hogy az eltérő politikai nézeteket vallók közti viták, véleménykülönbségek hangja – se a Parlamentben, se a sajtóban – ne fadjuljon el, ne váljék alantassá, útszélivé, hanem legyen mindvégig egymás kölcsönös tiszteletén alapuló, kulturált, európai. Olyan, amely akár más államoknak is például szolgálhat.

Az Anyanyelvápolók Szövetségének Elnöksége

Figyelmükbe ajánljuk!

VERSELEMZÉSEK VÁLOGATOTT BIBLIOGRÁFIÁJA

5., bővített kiadás

Összeállította: Petényi Erzsébet

Kiadja a Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat
József Attila Megyei Könyvtára, Tatabánya, 2009.

A könyv 3800 Ft-ért megrendelhető, megvásárolható:

József Attila Megyei Könyvtár
2800 Tatabánya, Fő tér 2. 2801 Pf. 136.

jamk@jamk.hu
06 34/513-680

Homa-Móra Éva

**Óraterv fogalmazási gyakorláshoz,
szókincsbővítéshez a mondák témakörében
az általános iskola 6. osztályában
Fogalmazási gyakorlás – dolgozat-előkészítés
általános iskola, 6. osztály**

Téma: a mondák

A mondák feldolgozása, összefoglalása, számonkérése után fogalmazás írására készülünk, melynek műfaja földrajzi eredetmonda lesz. (Ezt tudják a gyerekek, a választható három címet csak közvetlenül a dolgozat írása előtt mondom meg.)

Előzmény: az előző órán a monda műfaji sajátosságait tekintettük át, elsősorban azt hangsúlyozva, hogyan, miért keletkeznek a mondák, s hogyan élnek tovább. Az előző óra feladata volt többek között: adott – fiktív – mondatörténetet *egy-két mondatban* összefoglalni, majd ugyanennek a témának részletesebb, „ráérősebb” kidolgozásához jellemző *bevezetést*, ill. *befejezést* írni.

(Ehhez, ill. a mondák keletkezéséhez játékot is játszottunk:

Nagyapa sétál kisunokájával. Egy magas, különös alakú hegyhez érnek, s a gyerekek:

– Nagyapa, nézd, milyen furcsa az a hegy! – A válasz valami ilyesmi:

– Bizony furcsa, úgy is hívják: Sárkányhegy, mert azt tartják, hogy egy nagy sárkány lakik mögötte.

A nagyapó *rövid válaszára* hivatkozom, amikor arra kérem őket, *egy-két mondatban összegezzenek* egy témát. De a „mese” folytatódik: este újra szóba kerül az az érdekes hegy, s most már ráérősebben, részletesebben meséli el a történetet Nagyapó. Ez a *hosszabb, részletesebb* kidolgozás a tulajdonképpeni *monda*.)

Cél: ezen az órán a szókincsfejlesztés a legfőbb cél. A feladatokat úgy állítottam össze, hogy minél több szó, szinonima, a mondák kissé ódon hangulatához illő kifejezés kerüljön szóba, „fusson át” a gyerekek tudatán. Szándékosan kerülöm az összefüggő szöveg alkotását, nem jó, ha kész fordulatok rögzülnek a gyerekekben.

Módszerek: kooperatív (általánosan használt technikák).

Eszközök: megírt cédulák (többféle feladathoz is), annyi csomagolópapír, ahány csoport van, vastagon fogó filctoll, feladatlapok, „házikók”.

A terem berendezése: négyfős asztaloknál ülnek a gyerekek.

Idő: kb. 90 perc.

I. Csoportalakítás: irányított, heterogén.

A csomagolópapírt kiosztjuk, mindent erre írnak majd az órán.

II. Témaválasztás sorsolással: minden csoport húz egy-egy cédulát, melyen fiktív mondatéma olvasható. A csoport egész órán ebben a témakörben gondolkodik. A témák: 1. várrom, 2. folyó, 3. barlang, 4. vízesés, 5. sötét erdő.

III. Szógyűjtés „szóforgó” módszerrel: soroljatok szavakat, mindent, ami eszetekbe jut a témákról! A csoporttagok sorban mondják a szavakat, egyszerre csak egyet, amíg ki nem fogynak az ötletekből. Az „írnok” jegyzi. (Itt nincs különösebb megkötés; a cél csupán a hangulati rávezetés.)

IV. Ki lakik ott? Fantáziajáték ugyancsak szóforgóval.

Közzététel: mindkét feladat megoldásait felolvassák a csoportok, egymás jó ötleteit leírhatják.

V. Szóválogatás adott halmazból: minden csoport kap egy dobozkát, tele cédulákkal. Feladat: bo-rítsátok ki a doboz tartalmát az asztal közepére, s egyenként állapítsátok meg minden szóról, il-lik-e a tématokhoz, „befelér-e” a képzelt mondátokba tartalmilag, hangulatilag! Amelyik igen, azt írjátok rá a csomagolópapírra!

A dobozokban:

1. A *várrom*-témához: sötét, éjszaka, magaslik, denevér, búskomor, kövek, elpusztult, va-lamikor, régen, paripa, kard, gombfoci, királylány, páncél, lovag, torony, titkos, elvár-ásolt, különös, kréta, lavór, szivacs, zuhanyozik, kérdőív, kiszámít, azóta.
2. A *folyó*-témához: meder, kanyargós, mélységes, árad, évről évre, forrás, vízpart, legelő, régen, palota, aranykulcs, aranyhal, szegényember, hajó, valamikor, dezodor, gereblye, szeneslapát, kávéscsésze, hőember, kalauz, tanár, SMS, zivatar, makaróni, azóta.
3. A *barlang*-témához: sötét, valamikor, régen, titkos, elvarázsolt, sárkány, odaveszett, el-tűnt, próbálkozik, lezárult, dohos, bejárat, szikla, odú, üreg, fogkrém, kályha, zongora, evőeszköz, újság, iskola, műanyag, bankszámla, váróterem, rendszabály, azóta.
4. A *vízesés*-témához: valamikor, régen, dübörög, zuhog, vízcseppek, fénylik, ezüstös, ta-nyázik, sokszor, elhallatszik, rejtőzik, vízimanó, gonosz, elvarázsolt, eltűntette, azóta, tengerjáró, bicikli, csobog, kiszáradt, ágyterítő, építőkocka, élelőkamra, ejtőernyő, csí-kos, hangverseny.
5. A *sötét erdő*-témához: titokzatos, kunyhó, öreganyó, madarak, odú, bogarak, sötét, éj-szaka, vihar, régen, kémény, farkas, medveboc, égigérő fa, tisztás, sűrű, tarhonya, fale-velek, krokodil, fagyasztóláda, tapéta, meszesgödör, kukásautó, reklám, valamikor, gyomirtó, azóta.

Ez a feladat hasonlít a szógyűjtéshez, de mindkettőnek külön szerepe van: a szógyűjtéskor saját gondolataik között kutattak, nem véletlen, hogy azt végezték előbb. Ez a szóválogatás tulajdonképpen a gyűjtést egészíti ki, segítséget kíván nyújtani az árnyalatok pontosabb kife-jezéséhez, a mondák hangulatának megteremtéséhez. Természetesen bizonyos kulcsszavak minden monda sajátjai, ezért minden témánál szerepelhetnek.

(A feladat elvégzése után fölösleges csoportonként ismertetni.)

VI. Mondd másképp! Szinonimajáték „házikóval”: a színes kartonból készült házikó kéthasábos betétlapot tartalmaz. Az egyik függőleges szóoszlop tartalmazza a „feladványt”, a másik pedig a megfejtést.

Párban játszanak: egyikük felad, kitakarva az eddig még rejtett „feladvány” részt, a másikuk meg-fejt. Ezután kitakarják a „megfejtést” is, ezzel együtt felbukkan az új feladvány is. (A házikó-módszer kézen-közön terjed a kollégák között, eredetét nem ismerjük. Nagyon jó, szeretik a gye-rekek, cserélhetők a betétlapok, így sokoldalúan használható!)

A betétlapokon (két betétlapnyi szinonima):

sárkány – fenevad, bestia
szomorkodott – búsult, búslakodott
szomorú – bánatos, búval bélelt
beesteledett – leszállt az este
nekiiramodott – elindult
tüstént – azonnal, rögtön, íziben
nekiveselkedett – nekirugaszkodott, megpróbálta
fenyeget – ijesztget, rémisztget
ijesztő – rémítő, borzalmas
zegzugos – kanyargós
elébe ugrott – elébe toppant, elébe állt, ott termett
homály – szürkület
takaros – szép, csinos

helyre teremtés – takaros, csinos lány
káprázatos – fényes, szép, ragyogó
lidérc – kísértet
elakadt a szava – meglepődött, megdöbbsent
megrémült – megijedt
megküzd – megvív, harcol
szendereg – alszik, szundít
elámul – elcsodálkozik
fejébe vette – elhatározta
kikerekedett a szeme – elcsodálkozott

A gyerekek persze más megoldásokat is mondhatnak, ezek csak lehetséges megoldások. (Mégint csak hangulatteremtők kívánnak lenni.)

VII. Mi a hiba? Hibajavítás feladatlapon. (Minden csoport egységes feladatlapot kap.)

A feladatlapot I. a mellékletben!

A megoldás után közös megbeszélés: Az első szövegben a *volt* szerepel fölöslegesen minden mondatban. A másodikban az igeidők nem egységesek, a harmadikban túlságosan röviden „kopognak” a mondatok, a negyedik szövegben az *ő* személyes névmás így mókásan a vadászra vonatkozik, tehát meg kell változtatni a mondatrendet.

VIII. Szóképek, megszemélyesítések alkotása:

Milyen a várrom stb.? „Mit csinál”? Írd a csomagolópapírra!

Lehetséges megoldások:

1. *a várrom* pl. elhagyott, ódon, düledező, elvarázsolt, titokzatos; ill. mesél, regél, magasodik, rejtőzik, magaslik, feketéllik, fenyeget, düledezik.
2. *a folyó* pl. sebes, sodró, széles, kanyargó, mélységes, iszapos, sötét, hömpölygő; ill. kanyarog, árad, zúg, kiönt, elnyel, elsodor, siet, hömpölyög.
3. *a barlang* pl. sötét, titokzatos, rejtélyes, homályos, félhomályos, nyirkos; ill. oltalmaz, menedéket nyújt, elrejt, elnyel, rejtőzik.
4. *a vízesés* pl. szép, csillogó, ezüstös, hangos, zajos; ill. zuhog, dübörög, csobog, csillog, csillámlik, csacsog, fénylik, szakad.
5. *az erdő* pl. sötét, sűrű, rejtélyes, titokzatos, varázslatos, csodás, hűvös, kerek; ill. mesél, titkol, rejt, elrejt, menedéket nyújt, alszik.

Az óra végén a teleírt csomagolópapírok fölkerülnek a falra, gazdag gyűjtemények ezek, melyek segítségül szolgálnak majd a fogalmazás írásakor.

(Végül a következő óra fogalmazáscímei:

1. Szépasszony-völgy; 2. Szarvaskő; 3. Gyöngyös)

Melléklet

1. Mi a hiba? Javítsd!

Körülnézett odabent. A zegzugos folyosón félhomály volt. A falakon képek voltak. A sarokban egy régi páncél volt. Úgy érezte, régebben is volt már itt. Benyitott néhány ajtón, De a termekben nem volt senki.

Ment, mendegélt, hamarosan odaér egy házikóhoz. Bentről egy anyóka néz kifelé. Megkérdezte a legényt, hogy hol jársz erre, ahol a madár se jár. A legény válaszol neki. Az anyóka behívta őt, hogy kerüljön beljebb.

A tó fenekén egy sárkány lakott. Megölt mindenkit. Nagyon félték tőle. Senki nem mert a közelébe menni. Még a legbátrabbak se. Ez így ment évek óta.

Hárman üldözték már az ordas farkast: a szegénylegény, a katona és a vadász. Ő csak csattogtatta a fogát, és folytatta tovább a vérengzést.

2. Egészítsd ki a mondatokat a felsorolt szavak közül a leginkább odaillővel! (Megfelelő toldalékkal ellátva.)

Nagyanyó összecsapta a ..... csodálkozásában. – A jószívű legény kivette a tüskét a medve vérző ..... - A kisasszony csókra nyújtotta ..... Most már a ..... vagy! – fenyegette a királyfi a gonosz fenevadat. – A kisfiú megmosta a forrásnál maszatos ..... – Szétnyitotta ujjait, s ott lapult a ..... a pénzdarab.

A szavak: kacsó, pracli, kéz, mancs, tenyér, marok.

* * *

Új köntösben, felfrissített és kibővített tartalommal jelent meg!

Cs. Nagy Lajos: HELYESÍRÁSI MUNKAFÜZET 3–4. OSZTÁLY

24 cm, 96 oldal, minden oldalon színes képekkel! Iskolai ára 960 Ft, bolti ára 1100 Ft

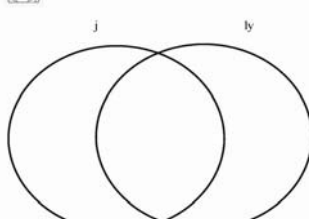
Az osztályonkénti bontásban, azon belül tematikus tagolásban megjelenő munkafüzet gyakorlásra és számonkérésre egyaránt jól használható!

Szerepel a tankönyvjegyzéken!

4. Rendezd az alábbi szavakat helyesírási szempontból!

a) Írd be őket a megfelelő helyre!

b) Csoportosítsd az indokold meg a társadnak!

díj, ibolya, kastély, fúj, helyjegy, fáj, béja, lyukaszt, fojt, pajkos, bélyeggyűjtő, erkélyajtó, gömbölyű, folyik, új, putykatojás, száj, súlyos, helyes, gőyajelmez, fáldya, hőmpolyóg, papagáj, ujj, olyan

A MELLEKNÉV

1. Pótold a hiányzó szóvégi magánhangzókat! Megoldásodat ellenőrizd a helyesírási szótáróban!

savany....	suttog....	hossz....	sűr....
forr....	zöldell....	gyönyör....	szigor....
jószív....	könny....	szunnyad....	csillag....
mosolyg....	süllyed....	nagyszer....	keser....
cím....	csúfotól....	jött....	hízolg....
hi....	jókép....	min....?	küls....
apr....	szűkmark....	fels....	készül....
b....	lass....	fényl....	flend....
bárgy....	karcs....	iszony....	homor....
gömböly....	szomor....	dombor....	szörn....
bókez....	négyláb....	romland....	zajong....
als....	lekicsinyl....	elbővül....	tf....

Megrendelhető: Trezor Kiadó, 1149 Budapest, Egressy köz 6. Tel./fax: 363-0276, e-mail: trezorkiado@t-online.hu; internet: <http://www.trezorkiado.fw.hu>

Fedor Mihályné

Irodalom-birodalom olvasottsági verseny

A nyíregyházi Mórícz Zsigmond Általános Iskolában több éve hagyomány, hogy névadónk tiszteletére Mórícz-napokat szervezünk. E programsorozat egyik hagyományos rendezvénye az Irodalom-birodalom című olvasottsági verseny. A vetélkedőre a tanév elején minden évfolyam számára egy-egy ajánlott könyvet jelölünk meg elolvasására, és egy délutánon a tanítványaink csapatverseny formájában játékos vetélkedőn adnak számot az íróról, a regényről szerzett ismereteikről. Az olvasottsági verseny célja az olvasás iránti igény felkeltése, megőrzése, amire bizony nagy szükség mutatkozik a tévéző, számítógépező fiatalok körében. A jó hangulatú vetélkedők reményeink és tapasztalataink szerint felkeltik a gyerekekben az olvasás szeretetét.

Az 5. évfolyam érdeklődői az idén Móra Ferenc Rab ember fiai című regényét olvasták. A vetélkedő feladatsora, valamint a feldolgozás módja lehetőséget ad arra is, hogy az 5–6. évfolyam nem szakrendszerű óráin is alkalmazzuk.

Móra Ferenc: Rab ember fiai Előzetes feladatok

- 1. Illusztráció készítése a regényhez**
Minden csapat egy általa kiválasztott regényrészletet illusztrál általuk kiválasztott méretben és technikával.
Értékelés: 10 pont
- 2. Felkészülés a regény 15-20 sornyi részletének kifejező felolvasására.**
Értékelési szempontok: szövegűség, kifejező felolvasás.
Értékelés: a 9. feladat szerint 1–5 pont

2. feladat

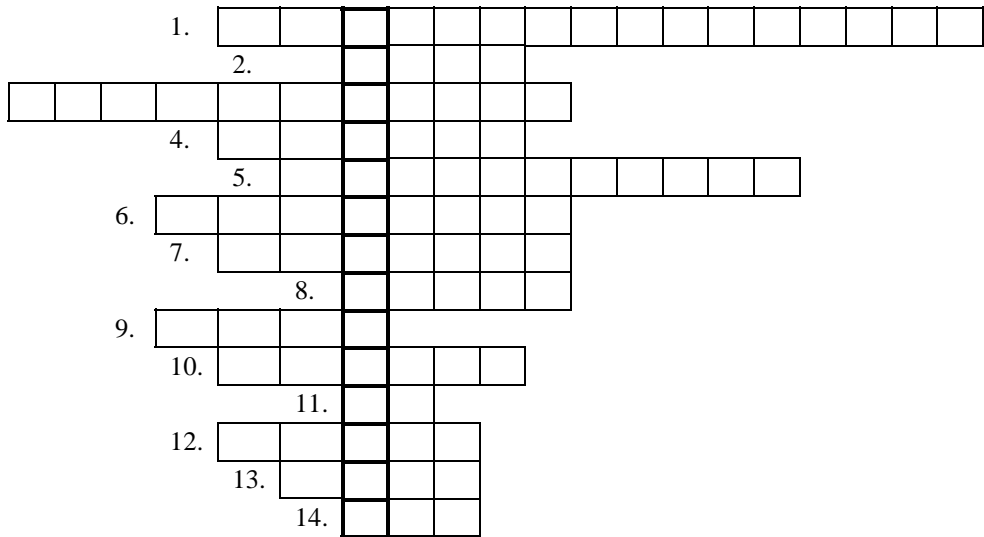
KERESZTREJTVÉNY MÓRA FERENCRŐL

Móra Ferenc a Kincskereső kisködmön című regényében egy mondattal fogalmazta meg hitvallását az életről. Mi Móra hitvallása? Megtudod, ha megfejted a keresztrejtvényt!

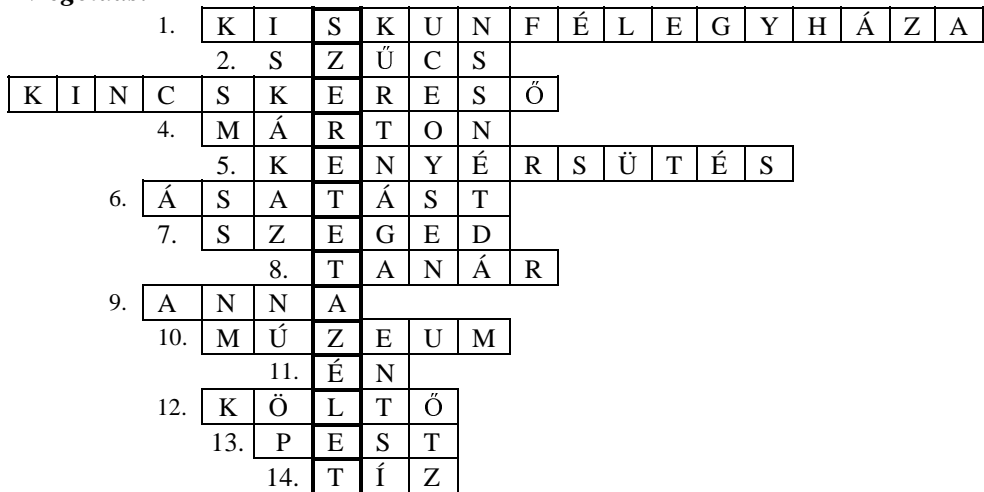
Mennyire igaz ez a hitvallás a Rab ember fiai című regényére?

Értékelés: 14+1 pont

1. Ebben a városban született Móra Ferenc. (Petőfi szülei is ide költöztek a költő egyéves korában.)
2. Móra édesapjának a foglalkozása.
3. Milyen kisködmönt kapott apjától a híres gyermekregény szereplője, Gergő?
4. Az író édesapjának keresztneve.
5. Az író édesanyja ezzel a munkával egészítette ki a család jövedelmét.
6. Móra Szeged környékén régészeti feltárást, _____ is vezetett.
7. Ebben a városban élt, itt is halt meg Móra Ferenc.
8. Az egyetemen történelem-földrajz szakos _____-nak készült.
9. Édesanyja keresztneve.
10. A Szegedi _____ igazgatói állásával is megbízták.
11. Ő szerkesztette Az ____ újságom című gyermeklapot.
12. Nemcsak regényeket, hanem verseket is írt, tehát Móra Ferenc író és _____.
13. Ebben a városban járt egyetemre.
14. Ennyi testvére született.

Megoldás:

3. feladat

Mit ábrázol a kép?

Milyen történet kapcsolódhat hozzá? Találjatok ki 5-6 mondatos mesét, amely szerint a tulajdonos hőstettével kiérdemelte a képen szereplő tárgyat!

Értékelés: 1-5 pont

Megoldás: Egyéni fogalmazások a családalapító hőstetteről, amelyben a pajzson szereplő tárgyak fontos kellékek. Az ötletességet külön értékeljük!

4. feladat TOTÓ

Értékelés: 13 pont

- Melyik városban élt az erdélyi fejedelem?
A) Gyulafehérvár   B) Kolozsvár   C) Nagyvárad
- Hol volt Hajdár basa székhelye?
A) Nagyecsed   B) Nagybánya   C) Nagyvárad
- Hol lakott Pizliczár?
A) Hídalmáson   B) Brassó   C) Sárvár
- Miért ébredt rosszkedvűen a fejedelem?
A) Azt álmodta, hogy elszökött a sólyommadara.
B) Azt álmodta, hogy a kisleányát megölték.
C) Azt álmodta, hogy egy sólyom ellopta a fejedelmi koronát a herceg fejéről.
- Ki volt a fejedelem főtanácsosa?
A) Teleki Mihály   B) Buzáth Gáspár   C) Ebeczki uram
- Milyen volt az aranszárnyú sólyom?
A, Ezüstből öntött sólyomszobor, melynek aranyból volt a szárnya.
B, Hajdár basa vadászsólymának aranyfüsttel befújták a szárnyát.
C, Egy sólyom szárnyai alá 100-100 aranykoronával telerakott 2 erszényt tettek.
- Ki lopta el a basa ajándékát?
A) Murmuc, a majom   B) Pizliczár uram   C) Szitáry Kristóf
- Mikor indulnak édesapjuk kiszabadítására a Szitáry testvérek?
A) ősszel   B) télen   C) tavasszal
- Mit ajánl Hajdár basa a fiúknak?
A) Legyenek az apródjai   B) Legyenek a kertészei   C) Legyenek az inasai

10. Ki volt Pipitér?
 A) magyar nemes   B) török janicsár   C) A Szitáryak cselédje
11. Mely folyók vize szabályozza az Ecsedi-láp vízállását?
 A) Szamos, Kraszna   B) Tisza, Duna   C) Tisza , Körös
12. Kik foglalják el Sárvárt?
 A) a németek   B) A lápi gyerekek   C) a törökök
13. Hogy segített Apafi Mihályka, a herceg a Szitáry gyerekeknek az édesapjuk kiszabadításában?
 A) Megkérte az apját, hogy engedje szabadon Szitáry Kristófot
 B) Megszökött Pipitérral Kővárról, és a két pajtása mellé állt.
 C) 500 arannyal kiváltotta a rabságból

Megoldás: 1.B, 2.C, 3.A, 4.C, 5.A, 6.C, 7.B, 8.A, 9.B, 10.C, 11.A, 12.B, 13.B

5. feladat VILLÁMKÉRDÉSEK

A kérdéseket a csapatok számától függően körkérdésszerűen adom fel. Csapatonként 2-3 kérdést választhatnak a számok alapján.

Értékelés: kérdésenként 2 pont

1. Mi volt a szokása Buzáth uramnak?
2. Mi volt a hibája a Zalatnán vert aranyak?
3. Milyen nemzetiségű volt Piszliczár?
4. Melyik utcában laktak Szitáryék Kolozsvárott?
5. Kitől búcsúznak a fiúk mielőtt édesapjuk kiszabadítására indulnának?
6. Ki segít megszökni a fiúknak a nagyváradi basa várából?
7. Ki volt Iluci?
8. Miért segítette őket Cselebi bég?
9. Hová viszik Váradról Szitáry Kristófot?
10. Hol találhatnak otthonra a bujdosók?
11. Kinek a hajdúja volt fiatal korában Pipitér?
12. Miért akarta Buzáth uram megvenni a lápi gyerekeket?
13. Hol van az Isten Szigete?
14. Milyen állat a lápi csík?
15. Hová küldte vitézi iskolába a fejedelem a herceget?
16. Milyen jutalmat kapott Szitáry Kristóf a hűségéért a fejedelemtől?
17. Milyen kitüntetésben részesült Szitáry Tamáska?
18. Mi lett a büntetése Piszliczárnak?
19. Mivel büntette Buzáth uramat Apafi Mihály?
20. Hová költözött Pipitér a regény végén?

Megoldás:

1. Mi volt a szokása Buzáth uramnak? (Mindent kétszer mondott.)
2. Mi volt a hibája a Zalatnán vert aranyak? (A pénzverő lehagyta róla a fejedelem bajuszát.)
3. Milyen nemzetiségű volt Piszliczár? (görög)
4. Melyik utcában laktak Szitáryék Kolozsvárott? (Cseperke utca)
5. Kitől búcsúznak a fiúk mielőtt édesapjuk kiszabadítására indulnának? (Édesanyjuk sírjánál búcsúztak az anya emlékétl.)

6. Ki segít megszökni a fiúknak a nagyváradi basa várából? (Cselebi bég)
7. Ki volt Iluci? (Piszliczár lány)
8. Miért segítette őket Cselebi bég? (Mert Szitáry Tamás nem engedte, hogy Apafi Mihályka a bőrlabdával megdobja az öregembert.)
9. Hová viszik Váradról Szitáry Kristófot? (Vissza Kolozsvárra Apafi börtönébe.)
10. Hol találunk otthonra a bujdosók? (Az Ecsedi-lápon)
11. Kinek a hajdúja volt fiatal korában Pipitér? (Bocskai Istváné)
12. Miért akarta Buzáth uram megvenni a lápi gyerekeket? (El akarta adni őket a török rab-szolgapiacon.)
13. Hol van az Isten Szigete? (Ecsedi-lápban)
14. Milyen állat a lápi csík? (hal)
15. Hová küldte vitézi iskolába a fejedelem a herceget? (Kővárra Ebeczki uramhoz.)
16. Milyen jutalmat kapott Szitáry Kristóf a hűségéért a fejedelemtől? (A fejedelem magasabb rangot adott neki, visszakapta a vagyonát, becsületét.)
17. Milyen kitüntetésben részesült Szitáry Tamáska? (Ő lett sárvár kapitánya, megkapta a hibás 200 aranyat.)
18. Mi lett a büntetése Piszliczárnak? (A kastélyát Szitáry Ádámknak adta a fejedelem, és Ilucit is neki szánta feleségül)
19. Mivel büntette Buzáth uramat Apafi Mihály? (Leváltotta a várkapitányságról.)
20. Hová költözött Pipitér a regény végén? (Nem fogadta el a fejedelem ajánlatát, hogy éljen haláláig Kolozsváron, hanem visszament a bujdosókhoz az Ecsedi-lápbá.)

6. feladat

Jellemezzétek 8-10 mondattal a regény 1 szereplőjét!

Térjetez ki külső és belső tulajdonságaikra! Ne felejtsetek el érvekkel alátámasztani a jellemzést! (1–8-ig válasszatok egy számot.)

Értékelés: 1–5 pont

1. Milyennek ismertétek meg Apafi Mihály fejedelmet?
2. Milyennek ismertétek meg Hajdár basát?
3. Milyennek ismertétek meg Szitáry Kristófot?
4. Milyennek ismertétek meg Szitáry Tamást és Ádámot?
5. Milyennek ismertétek meg Pipitért?
6. Milyennek ismertétek meg Cselebi béget?
7. Milyennek ismertétek meg Apafi Mihálykát, a herceget?
8. Milyennek ismertétek meg Piszliczárt?

6. feladat

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

1. Milyennek ismertétek meg Apafi Mihály fejedelmet?

Uralkodása alatt a török volt az igazi úr Erdélyben. A jobbágyok nyomorban éltek, az országot hol a németek, hol a törökök fosztották ki. A férfiak harcoltak, az öregek és a gyerekek elbujdosnak a nádasokban. A fejedelem szerette a jólétet. Szeretett szépen öltözni, gazdag ruhátára volt. A herceget nagyon szerette, minden huncutságát elnézte, kedvezett neki. Hangulata változó, gyakran kiszámíthatatlan. Szitáry Kristóf sorsa felett nem körültekintően ítélt, meg sem hallgatta hűséges alattvalóját. Befolyásolták döntésében az udvari nemesek. Később belátta hibáját, és jóvátette mulasztását.

2. Milyennek ismertétek meg Hajdár basát?

Ravasz, fondorlatos török vezér. A jólétben úgy elhízott, hogy már lóra sem tud ülni. Csellel, hazugsággal akar pénzt szerezni a fejedelemtől, kihasználva erőfölényét. Apafi nem mer ellentmondani a kérésének. A Szitáry gyerekek műveltsége arra csábítja, hogy az udvarában fogságba tartsa őket. Nem hatja

meg a fiúk édesapjuk iránti szeretete sem. Becsapja őket, amíg azok a kincset szemlélik, Szitáry Kristófot kiadja Apafi katonáinak.

3. Milyenek ismertétek meg Szitáry Kristófot?

A fiait nagyon szereti, hiszen rosszlesik neki búcsúzás nélkül útnak indulni Hajdár basához a fejedelem parancsa szerint. Örül, mikor Apafi megengedi, hogy elkísérjék. Nem esik kísértésbe a 200 aranynak, eszébe sem jut eltulajdonítani. A rabságban védekezni nem tud, de tudomást szerez arról, hogy Pipitér gondoskodik a gyerekeiről. Amikor kiszabadul tisztelettel beszél a cselédjéről. Jó katona, Piszliczár életét is ő mentette meg a tatároktól. Nem tartja becsületesnek a görögöt, de nem ítéli el.

4. Milyenek ismertétek meg Szitáry Tamást és Ádámot?

A testvérek Apafi fejedelem apródjai voltak. Ádámka szőke hajú, kék szemű, félnék, érzékeny legényke. Inkább kertészkedni szeretett volna, mint harcolni. Tamás, az idősebb fiú sötét hajú, vállas, aki nem ijed meg semmitől. Nagyon határozott egyéniség, érdekelte a katonáskodás. Nagyon szerették egymást. A fejedelmet hűségesen szolgálták. Tisztelték, szerették a szüleiket. Mindent megtettek édesapjuk kiszabadításáért. Vállalták a szenvedést, kényelmetlenséget. A cselédjüket, Pipitért is szerették, tisztelték. Szót fogadtak neki.

5. Milyenek ismertétek meg Pipitért?

Idős cselédje Szitáry Kristófnak. Fiatalabb korában Bocskai István seregében katonáskodott, sokat bujdosott. Az ő szemével látjuk a kifosztott Erdélyt, a nincstelen jobbágyok sorsát. Jól ismeri az Ecsedi-lápot, a nép egyetlen menedékhelyét. Hűséges cseléd, gondoskodik gazdája gyermekeiről akkor is, ha nem kéri rá. Szinte családtagként, nagyapaként bánik velük. Furfangos eszű, hiszen amikor Szitáry Kristófot a fejedelem katonái rabként Kolozsvárra viszik, csellel beszélget el gazdájával. Ő eszelte ki Sárvár elfoglalását, a herceget is maguk mellé állította.

6. Milyenek ismertétek meg Cselebi béget?

Igaz ember. A fejedelem udvarában Szitáry Tamás megvédi őt a herceg gonoszkodásától, figyelmezteti Apafi Mihálykát, hogy idős embert nem illik megdobálni. A tisztelettel magatartásért viszontsegítségét ígér a gyerekeknek. Szavát betartja, Hajdár basa udvarából kiszökteti a fiúkat. Ezzel saját életét is kockára teszi. Meghatja őt a gyerekek édesapjuk iránti szeretete. Nem a származása szerint ítélte meg az embereket, hanem emberség szerint.

7. Milyenek ismertétek meg Apafi Mihálykát, a herceget?

A regény elején elkényeztetett, parancsoláshoz szokott úrfi. Szereti a Szitáry testvéreket, elismeri Tamás okosságát, tekintélyét, szót fogad neki. A édesapja feltétel nélküli szeretetét jó érzéssel fogadja el, olykor ezzel huncutkodva visszaél. A regény végén „megszökök” Kővárról Pipitérrel, ezzel nagy aggodalmat kelte szüleiben. Meggondolatlan tettével pajtásainak segít kiszabadítani édesapjukat. A fejedelmet is figyelmezteti kötelességére.

8. Milyenek ismertétek meg Piszliczárt?

Görög kereskedő, akit Szitáry Kristóf szabadított ki a tatárok karmaiból. Kémkedésből él, nagy vagyont lopott össze. Hálátlanul meglopta jótevőjét is. Mézes-mázos szavaival leplezi hamisságát. Hazug és tolvaj. Az apjuk kiszabadítására induló gyerekeket elkergeti a háztól, nem ad nekik szállást. A majomra fogja a bűnét.

7. feladat

Milyen madarak éltek az Ecsedi-lápon?

Gyűjtsetek 1 perc alatt a regény IX. fejezetéből minél több madárnevet!

Értékelés: minden madárnév 1 pont

MEGOLDÁS

Madarak: nádirigó, nádiposzáta, zsezse, csencsege, szakállas cinege, cerkő, széki csér, libuc, gyöngyvér, csörgőréce, vízityúk, vöcsök, kócsag, szárcsa, vakvarjú, sirály, fecske, darvak, kanalasgém, gólya

8. feladat

SZÓMAGYARÁZATOK

Magyarazzatok meg a regény régies szavainak jelentését!

Válasszatok 1–10-ig számot, csapatonként 1-1 szó jelentésére adjatok magyarázatot.

Értékelés: 1-1- pont

1. tömlőc=	5. tornác=	9. atilla=
2. sarc=	6. dolmány=	10. karmazsin=
3. kalmár=	7. hüledezett=	11. ajtókopogtató=
4. kópé=	8. hintó=	12. batár=

Megoldás:

Magyarázzátok meg a regény régies szavainak jelentését!

Válasszatok 1–10-ig számot, csapatonként 1-1 szó jelentésére adjatok magyarázatot.

Értékelés: 1-1 pont

1. tömlőc= börtön
2. sarc= hadiadó
3. kalmár= kereskedő
4. kópé= csintalan, furfangos személy
5. tornác= oszlopos terasz, előtér
6. dolmány= rövid, kabátszerű ruhadarab
7. hüledezett= meglepődött
8. hintó= díszes lovaskocsi
9. atilla= díszes, rövid, zsinóros férfikabát
10. karmazsin= bőr, rendszerint csizmát készítenek belőle
11. ajtókopogtató= a bejáratra erősített fém dísz tárgy (pl. karika, oroszlánfej), amivel megkopogtatták a bejárati ajtót bebocsátást kérve
12. batár= díszes, üveges hintó

9. feladat

A regény egy tetszőleges részletének (kb. 15-20 sor) felolvasása előzetes felkészülés alapján a csapat egy tagja által.

Értékelés szempontjai: szövegűség, kifejezőkészség

Értékelés: 1–5 pont

10. feladat

Nevezzétek meg a költői szemléletesség eszközeit!

Értékelés: 2-2 pont

1. „Akkorát üt az üllőre a kalapáccsal, hogy az aggodalom menten megijed tőle.”
_____
2. „De csak olyan volt ez a jókedv, mint mikor az ólmos felhők közül kikukucska a nap.”
_____
3. „...s úgy csúszott a fejedelem elé, mint valami nagy teknősbéka.”
_____
4. „Hatalmas császárom szeme fénye! Haragos tekintetű oroszlán!”
_____
5. „Gyerünk, cselédjeim, mert az ég hunyorgatni kezdi a szemét.”
_____

Megoldás:

Húzzátok alá és nevezzétek meg a költői szemléletesség eszközeit!

Értékelés: 2-2 pont

1. „Akkorát üt az üllőre a kalapáccsal, hogy az aggodalom menten megijed tőle.”
Megszemélyesítés
2. „De csak olyan volt ez a jókedv, mint mikor az ólmos felhők közül kikukucskál a nap.”
Hasonlat, megszemélyesítés, költői jelző
3. „...s úgy csúsztott a fejedelem elé, mint valami nagy teknősbéka.”
Hasonlat
4. „Hatalmas császárom szeme fénye! Haragos tekintetű oroszlán!”
Metafora, költői jelző
5. „Gyerünk, cselédjeim, mert az ég hunyorgatni kezdi a szemét.”
Megszemélyesítés, megszólítás

* * *

Homa-Móra Éva

KÉPZELETJÁTÉKOK KÉT VERS KAPCSÁN AZ ÁLTALÁNOS ISKOLA 7. ÉS 8. OSZTÁLYÁBAN

Sokszor vagyunk tanácstalanok, amikor irodalmunk „fajsúlyosabb”, magvasabb darabjait kell megismertetnünk diákjainkkal. Különösen gyakori ez az általános iskolában, ahol joggal vetődik fel a kérdés: mit értenek mindebből a mi szeretnivaló, ám izgága tanulóink? Számos olyan vers akad szöveggyűjteményeinkben, amelyet – kellő bátorság vagy ötlet híján – átlapozunk, mondván: még nem „nekik való”, még éretlenek.

Az alábbi feldolgozási módok nem akarnak „sokat markolni”, bármiféle elemzést adni. Csupán gondolkodásra készítetik a gyerekeket, s ha gondolkodásra, akkor megnyilatkozásra is.

A vers tehát csak kiindulópont, gondolatébresztő; azután hogy milyen mély nyomot hagy a diákokban – éppen ez a mi felelősségünk, magyartanároké.

Berzsenyi Dániel: *Levéltöredék barátémhoz* című versének feldolgozása az általános iskola 7. osztályában

Cél: Érezzék meg az elégia *hangulatát* a költői eszközök alapján (hogy később előhívható legyen). Gondolják tovább, a képzelőerő mozgósításával egészítsék ki a részleteket.

Módszerek: drámapedagógiai és kooperatív.

Eszközök: 7. osztályos szöveggyűjtemény, papír, íróeszköz.

A terem berendezése: 4-5 fős csoportokban, asztalok körül ülnek a gyerekek.

Az óra menete:

I. Csoportalkotás (előre tervezett, heterogén)

II. Feladat: Képzeljétek el, hogy el akartok vonulni, „elbújni” a világból, az emberek, a nagyvilág elől. Van is rá pénzetek, hogy ezt megvalósítsátok. Pihenni akartok, magányra vágytok. Képzeljétek el részletesen, milyen helyet választanátok erre: milyen földrajzi területen fekszik, milyen az épület, milyen kívül és belül, egyedül mennétek vagy valakivel, valakikkel stb.! (Nincs semmiféle megkötés: a képzelt hely lehet erdő, sziget, víz alatti vagy légben lebegő lakhely – hadd működjön a fantáziájuk!)

Beszélgjétek meg, egyikőtök írja le a csoport elképzelését!

Közzététel: meghallgatjuk a csoportokat.

III: Egy költőnk, Berzsenyi Dániel ugyanígy elvonult a világtól, Nyugat-Magyarországon, egy Nikla nevű településen volt a birtoka. Innen küldözgette leveleit egy titokzatos hölgynek, akinek pontos kilétét máig nem derítette ki az irodalomkutatás, csak találgatások születtek. Egy verses levelét olvassuk el, figyeljétek meg: sok mindent elárul a vers hangulata arról, szeretett-e itt lenni a költő!

A vers tanári bemutatása.

IV. Milyennek éreztétek a vers hangulatát?

1. Szóforgó (általánosan használt kooperatív technika): Mindenki mondjon sorban egy-egy jellemző szót, ameddig van ötletek, az „írnök” írja!

2. Csak azokat a szavakat hagyjátok a listán, amelyekben mind egyetértetek!

3. Felolvassák a csoportok a véleményüket, megvitatjuk.

4. Keressetek idézeteket a versből, amelyek alátámasztják véleményeteket!

(Itt hangos olvasással idéznek a gyerekek a versből, kérjük őket a szép, kifejező olvasásra!) Keressétek azt is, mi miatt lehet ilyen szomorú a hangulata!

V. Milyen a niklai birtok? Vessétek össze saját (első feladatbeli) elképzeléseitekkel! Miben hasonlít, miben különbözik a ti álmotok és a versbeli valóság? A vers részleteivel bizonyítsátok! (Rövid megbeszélés után a csoportok elmondják véleményüket.)

Van-e arra utalás, hogy kik lehetnek ott vele? Olvassátok fel ezt is!

VI. Milyennek képzelitek a címzettet? Kora, foglalkozása, külseje, mentalitása?

1. Beszéljétek meg: képzeletek segítségével „teremtsétek meg” a titokzatos „barátnét”!

2. Valaki közületek „keltse életre”, a többi csoport pedig interjúolja őt! Ügyeljetek a kérdések és válaszok szabotosságára, használjatok stílusos, ideillő kifejezéseket!

(Ez a legizgalmasabb feladat, a gyerekek nagyon élvezik, ügyesen megoldják. Ez már valódi drámaimprovizáció: eddigre teljesen „belehelyezkedtek” a versbe, a csoportonkénti vállalkozó igazán bele tud bújni az elképzelt nő bőrébe. Hetedik osztályban ezt fontosabbnak tartom, mint Berzsenyi sógoranjának kilétét firtatni, vagy egyéb irodalomtörténeti adattal terhelni őket.)

VII. Alkossatok élőképet (állókép) a vers alapján, helyezétek bele a költőt!

vagy:

Készítsetek illusztrációt!

Kosztolányi Dezső: *Boldog, szomorú dal* című versének feldolgozása az általános iskola 8. osztályában

Cél: A vers nyomán gondolkozzanak el a felnőtt társadalom, szüleik korosztályának problémáin, mindent vitassák meg társaikkal. (Most kivételesen nem *saját* érzéseikre, problémáikra összpontosítanak, hanem a felnöttekére. S hogyan máshogyan sikerülhet ez legjobban, mint úgy, hogy a hozzájuk legközelebb állókat, szüleiket veszik szemügyre! Döbbenetes ráismerések szülehetnek ezen az órán! Az emberi lét testi és szellemi-lelki oldala, a materiális és spirituális kérdése itt természetesen még nem megvitatás tárgya; a ráérezés szintjén elég sok mindenről szó esik pontos definiálás nélkül is.)

Módszerek: kooperatív (általánosan használt technikák), drámapedagógiai.

Eszközök: szöveggyűjtemény, papír, íróeszköz; kellékek az alábbiak szerint:

A terem berendezése: 4-5 fős csoportokban asztalokat ülnek körül. Középen, jól látható helyen szimbolikus „csendélet”, amely a kenyéret és a bort jelképezi. (Én egy talpas poharat és egy méretben ehhez illő cipőcskát tettem ki, előtte kosár.)

Szükség lesz még ládikára vagy ládát formázó kartonsablonra.

Előzetes feladat: Gyűjtőmunka: A kenyér és a bor előfordulása a művelődéstörténetben. Idézetek, utalások, képek, részletek keresése.

Előzmény: Több Kosztolányi-verset ismerünk már *A szegény kisgyermek panaszai*-ból valamint az *Akarsz-e játszani* címűt is.

I. Beszámoló az előzetes gyűjtőmunkáról: A csoportok tagjai felolvassák a cédulákra gyűjtött vonatkozásokat, egyenként megvitatjuk mindet, majd a kenyér és bor előtti kosárkába helyezik a cédulát.

(Pl.: Krisztus teste és vére; a Hymuszban: *ért kalász és nektár; a megkeresi a kenyéret szőlás; az imádságban a mindennapi kenyérünk; még az operettben is: lesz még szőlő, lesz még lány kenyér...stb.)*

A kenyér és a bor tehát az élet jelképei.

II. Gondolkodtató: boldogság és boldogtalanság

1. Gondoljátok végig és a szóforgó szabályai szerint írjátok le: mi minden teszi, teheti boldoggá szüleiteket! Mikor látjátok őket vidámnak, elégedettnek? Mindent írjátok le, a leghétköznapibb dolgokat is! (Megbeszélés, összeírás, még nincs közzététel.)

2. Ugyanezt gondoljátok át fordítva is: mitől lehetnek boldogtalanok a felnőttek? Mikor látjátok őket borúsnak, gondterhelteknek, boldogtalanoknak?

(Ha szükséges, rövid fogalommagyarázat is megelőzheti a feladatot: vitassuk meg, mi a különbség a *vidámság*, *derű*, *boldogság* között és fordítva is!)

3. Közzététel: A csoportok felolvassák gyűjteményüket, viták keveredhetnek, gazdagodnak a listák. Tanulságos, mennyi minden kell a hétköznapi lét kiegyensúlyozottságához, hogy „menjen a szekér”. Itt elsősorban az anyagi feltételek hosszú listája következik. (Megvitathatjuk azt is, mikorra „szerzi meg” mindezt a mai ember?) S az egyéni vágyakról, álmokról még nem is beszéltünk! Ők, a gyerekek is nagymértékben befolyásolják szülei boldogságát, kedvét stb. (Sok gyerek először szembesül szülei hétköznapi vagy nagyobb arányú gondjaival, álmaival, vágyaival!)

III. A vers bemutatása: tanári bemutatás

Szempont: az óra végére talán rájövünk, hogy a cím miért *boldog* is és *szomorú* is egyszerre.

IV. Megvitatás:

1. Az első rész a megelégedettségről szól, hosszú listát tartalmaz, a megelégedettség „kellékeit”. Miben különbözik a költő listája a ti listátoktól? Csoportosítsd a boldogságkellékeket! A tárgyakon kívül mi mindent sorol fel? Mi fontos még a költőnek a polgári jólét kellékei közül? (Újraolvassuk ezt a részt, majd elvégzik a csoportosításnak a *nem tárgyakra* vonatkozó részét.)

A vers egészéhez képest arányaiban mennyit tesz ki ez a felsorolás? Meddig tart? Mi jelzi a fordulatot?

2. A *de* kötőszó szerepe: Érdemes ezt is előzetes munkaként kiadni: az eddig megismert versek melyikében szerepel hangsúlyos helyen a *de* kötőszó, és hoz valódi fordulatot a vers tartalmában?

(Pl.: „Aj, *de* friss rózsáim elhervadtanak...”; „Hajh, *de* bűneink miatt gyúlt harag kebledben...”; „*De* látod amottan a téli világot?”; „De, jaj, nem tudok így maradni...”)

3. A *kincs* szerepe: mi lehet a *kincs*? Emlékezzetek az *Akarsz-e játszani* című versre! (Idézhetjük a gyermeki önfeledtség képeit.)

Próbáljátok néven nevezni, mi lehet az elvesztett *kincs*? Mire gondolhat a költő?

(Papírból készített ládika-sablont osztok a csoportoknak, abba írhatják válaszaikat, vagy kisebb „igazi” ládika jár körbe, abba teszik cédulára írt válaszaikat.) Közzététel, megvitatás.

(Általános iskolában kerülöm az ennél bővebb „elemzést”, különösen kerülöm *Berzsenyi Osztályrészem* című versével való összevetést. Ez majd a középiskola feladata lesz, ismertetett foglalkozásom jó alapot adhat ehhez.)

Levezető vagy időkitöltő drámajáték az elmélyítéshez:

Legyél egy tárgy Kosztolányi „boldogságkellékei” közül! Mesélj! Mi volt a legjobb és a legszomorúbb pillanat életedben? Mi mindennek voltál tanúja?

K Ö N Y V S Z E M L E

Adamik Tamás: Római irodalom a kezdetektől a Nyugatrómai Birodalom bukásáig

(Kalligram, Pozsony, 2009, 912 oldal, 4990,- Ft)

A pozsonyi Kalligram, mely – sokirányú tevékenységén belül – a klasszikus értékeket képviselő vagy közvetítő művek gondozásában is az élen jár, a közműltban adta ki Adamik Tamás római irodalomtörténetét. A múlt század kilencvenes éveiben megjelent alapkiadástól eltérően ezúttal egyetlen, impozáns külsejű, több mint 900 oldalas kötetben látott napvi-

lágot az a hatalmas ismeretanyag, amely a kezdetektől mintegy ezer esztendő írásbeliségén és irodalmán vezet végig a római kultúra iránt érdeklődő olvasót. A kötet kiadását a Nemzeti Kulturális Alap és a Rétor 2000 Bt. támogatta.

Kinézet és formátum tekintetében a könyv – bizonyára tudatosan – mintegy „folytatása” a 2008-as

Quintilianus-kötetnek. A borítótér *Hrapka Tibor*, a tipográfia *Biró Péter* szakértelmét dicséri. A Kalligram-féle első kiadás felelős szerkesztői munkáját maga a szerző végezte nagy gondjal, aki az alapkiadás óta eltelt csaknem másfél évtized kutatásainak eredményeivel és a legfrissebb szakirodalommal is gazdagította művét. A *Római irodalom* – hiánypótló és alapmű jellegén túl – szerzője szándéka szerint is elsősorban *kézikönyv*. Azonnali és gyors használatát egy kiváló név- és tárgymutató (*Biró Péter* munkája) biztosítja, az egyes korszakok és alkotók további, elmélyült tanulmányozását pedig a szerző által összeállított bőséges bibliográfiák segítik, melyek – a tárgyalat témakör lezárásaképpen – közvetlenül a fejezetek végén találhatók.

A kézikönyv szerzője *Adamik Tamás*, az ELTE BTK Latin Tanszékének *professor emeritusa*; Catullus, Martialis, az antik retorika és a keresztény apokrif irodalom avatott ismerője és fordítója, akinek következetes oktatói és briliáns előadói képességeiről évtizedek óta latin, magyar és más szakos hallgatók ezrei győződhetnek meg személyesen is. Ma már ritkaságszámba menő tanári pontossága-alapossága, tudományszakja iránti lelkesítő lelkesedése nemcsak *auctor*olvasás óráit és előadásait jellemezte, hanem ezt a művét is elvonné és élvezetessé teszi. Rendszeretete itt mint rendezettség és rendszeresség mutatkozik meg; fegyelmezettsége a könyv fejezeteinek egyensúlyában, tagolásában és szinte mérnöki arányosságában jut kifejezésre; szóbeli stílusának világossága, egyszersmind szenvedélyessége műve lapjain érzékletességgel és olvassmányossággal párosul. Óriási tudása mellett nyilván nagy tanári-előadói gyakorlatának is köszönhető, hogy a legösszetettebb kérdésekről is természetesen, egyszerűen tud írni, ami csak a legnagyobbak sajátja.

A tudományosan elfogadott korszakolásnak megfelelően négy nagy egységből: az *archaikus*, az *aranykori*, az *ezüstkori* és a *késő császárkori* irodalmat tartalmazó fő részekből áll a könyv. Az egyes részek 14-14 fejezetre tagolódnak; a bennük tárgyalt ismeretanyag időrendben követi egymást – hangsúlyozottan azonos (vagy közel azonos) terjedelemben, ami tudatosan eltér a római irodalom 19–20. századi felfogásától és recepciójától. Szerzői előszavában *Adamik Tamás* így indokolja ezt az elterést: „*A korábbi magyar nyelvű munkák az aranykorra és az ezüstkorra összpontosítottak, az archaikus kor, de különösen a késő császárkor irodalmát éppen csak érintették. Római irodalom című munkánk azonos terjedelemben és azonos súllyal kívánja tárgyalni mind a négy korszakot azzal a nem titkolt reménnyel, hogy az egyetemi oktatás és a művelt nagyközönség elvárásait egyaránt kielégíti.*” (19.)

Az ember nyilván nemcsak önképzés céljából, tudásának gyarapítása végett olvas, hanem kíváncsiságból, élvezetből is. Ebben a könyvben annyi a kíváncsi olvasónak szóló érdekesség, hogy felsorolni is

lehetetlen. Kiderül például, hogy milyen lehetett a római népköltészet; hogy milyen versformák léteztek, mielőtt a görög irodalom hatása érezhetővé vált a római költészetben. Megismerhetjük a Plautus és Terentius előtti színházas tipikusan római vonásait vagy a Vergilius előtti epikus költészet legnagyobb mesterét, Enniust, akitől csak azért maradt fenn viszonylag sok töredék, mert kötelező „tananyag” volt a római iskolákban. Megtudhatjuk, hogy a szatíra műfaj a rómaiak saját „találmánya”; hogy a szónokok legnagyobbikának, Cicerónak, volt egy nyolc évvel idősebb, félelmetes vetélytársa, Hortensius, akivel felváltva látták el a vád és védelem képviselői híres rómaiak pereiben, és Cicero csak óriási felkészültségének köszönhetően tudta legyőzni Hortensius, például a Verres-perben. Követhetjük, hogy bár a görögöktől származik a szónoklás művészete, Cicerón kívül milyen sokan foglalkoztak Rómában retorikával és annak elméletével Cornificiustól Quintilianusig. Elámulhatunk, hogy mily sok tudós élt a Birodalomban – Varrótól kezdve Maniliuson, idősebb Pliniuson, Senecán, Vitruviuson, Gelliuson, Macrobiuson keresztül egészen Augustinusig! Olvashatunk a római jog első emblematis mus művéről, a mitikus időkbe vesző Tizenkettőtáblás Törvényről. Rájöhetünk, hogy a római történetírás nem csupán a „mésés” Nepos, a szélesen hömpölygő stílusú Livius és a „hallgatag” Tacitus szellemi hagyatékából áll, hanem a legkorábbi annalistáktól kezdve számtalan művelője volt, köztük olyan óriások is, mint Ammianus Marcellinus. Élvezetes előadásában olvashatjuk a pogányság és kereszténység küzdelmét, s érthetjük meg a legnagyobbak: Ambrosius, Hieronymus és Augustinus kereszténységét, egyszersmind rómaiságát. A Via Appia „névadója”, Appius Claudius Caecus az első, a pogány-keresztény Sidonius Apollinaris az utolsó *auctor*, akit a *Római irodalom* említ, illetve tárgyal. E két név között – organikus elrendezve, de hihetetlen változatossággal – szerzők százaian élte, küszködése, szerelmei, szenvedései és művei kavarnak – sokszor utalva, reflektálva is egymásra. A könyv hátsó tábláját „betéve”, azaz a mű végére érve végül is egy dinamikus változó, a befogadott kultúrát nem szolgai reprodukáló, hanem saját lelkiületéhez és vérmérsékletéhez igazító nép irodalmának összképe marad meg bennünk. Rutilius Namantius egyik epikus költeményének Rómához fohászoló részlete (819.) szinte verses ajánlás lehetne a *Római irodalom* szelleméhez és tartalmához:

„Rólad zengünk, rólad, ameddig tűri a Végzet,
míg a szívünk dobban, nem feled el sohasem.
S még ha a Nap lángjára felejtés vak köde hull is,
állni fog oltárod, itt, a szívünk közepén!”

PRO DOMO. Ami a szerzői előszó idézett mondatát illeti: kiket számíthatnánk leginkább a *művelt nagyközönség*hez, ha nem az önművelésre mindig is sokat

adó irodalomtanárokat? A közoktatás aktuális trendjei miatt azonban olyan távoli és érdektelen kezd lenni még Vergilius, Horatius, Ovidius kora és életműve is, mint (a történelmi tananyagot leszámítva) maga az egész ókor. A „kompetencia alapú oktatás” elnevezésű minimalista program kritikátlan helyeslői és hirdetői által publikált – így a szakmának hivatalosan is javasolt – tananyag-felosztások a kilencedik évfolyamon például heti három, évi százötven órában a folyamközi kultúráktól a francia klasszicizmusig vélik eljuttatni a diákokat, és ebben a vágatában – érthetően – az egész antikvitásra hűsz-huszonkettő, ezen belül a római irodalomra öt-hat órát szánnak. Lehet, hogy az egyre kevesebb és bizonytalanabb előismerettel rendelkező tanulók számára még öt óra (azaz öt szemelvény) is sok. Ezért viszont nem ők a felelősök. Szokás itt beszélni kánonokról, értékszerkezet-váltásról, tananyag-korszerűsítésről és egyebekről. Hiába minden: a pseudo-irodalomtörténeti, egyszerű-

smind minimalista ismeretanyag tanulása során *Vergilius* nélkül nem fogják érteni Dantét és Zrínyit, *Horatius* nélkül „a levegőben fog lógni” Berzsenyi, Arany vagy Babits; a *rómaiak* ismerete nélkül nem lesz világos, hogy minek az *újjászületése* az itáliai reneszánsz, vagy kit – és miért – nevezett a „költők csillaga-díszének” Janus Pannonius, és így tovább.

Az, hogy a felvételi tárgyakból kötelező legyen az emelt szintű érettségi vizsga az egyetemre való bejutáshoz, egyelőre még mint képviselői javaslat fekszik valamelyik illetékes íróasztalán, és ki tudja, mikor lesz (ha lesz) belőle realitás. Ettől függetlenül *Adamik Tamás* nagy munkája nemcsak az egyetemi hallgatók, hanem a magyar vagy latin szakra készülő középiskolások és az őket felkészítő, nyitott és igényes irodalomtanárok számára is értékkáló kézikönyv, korszerű tudástár, mondhatnánk: *kötelezően ajánlott olvasmány*. Köszönet érte.

Sz. Gábor Ágnes

Recenzió a *Nyelvelmélet és dialektológia* című konferenciakötetről

Nyelvelmélet és dialektológia. (szerk. É. Kiss Katalin – Hegedűs Attila) PPKE-BTK Elméleti Nyelvészeti Tanszék – Magyar Nyelvészeti Tanszék. Piliscsaba 2009.

Igényesen és ízlésesen megtervezett, tipográfiailag precízen szerkesztett tudományos szakkönyvet vesz a kezébe az olvasó, ha a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Elméleti Nyelvészeti Tanszéke és Magyar Nyelvészeti Tanszéke által közösen kiadott tanulmánykötetet olvassa. A kötet a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán 2008. november 11-én tartott *Nyelvelmélet és dialektológia* című műhelykonferencia anyagát tartalmazza.

É. Kiss Katalin a kötet előszavában pontosan ismerteti a konferencia célját: összekötő szerepet szeretne játszani a nyelvi változatok kutatásában az adatgyűjtésre, feldolgozásra, valamint a strukturális vizsgálatra fókuszáló tevékenységek között. A konferenciafelhívás olyan előadásokra számított, melyek „a magyar vagy felvétel más nyelv területi változatainak egyes grammatikai: mondattani, morfológiai vagy fonológiai jelenségeit vizsgálják a jelenségek mögötti nyelvi rendszer feltárására, annak valamilyen elméleti keretben való elemzésére törekedve” (11. o.). Fontos megemlíteni, hogy a felhívás lehetséges szempontként emelte ki a tárgyalt jelenség *különléte nyelvváltozatokban* való megjelenési formáinak összehasonlítását, „a jelenség konstans (minden nyelvváltozatban azonos) és változó elemeinek elkülönítését, az eltérések szerkezeti különbségekre vagy szabályváltozatokra való visszavezetését, valamint a megfigyelt eltérések más grammatikaterületekre kiterjedő következményeinek vizsgálatát” (uo.) – kiemelt szerepet szán tehát a dialektológiának is. Hogy miért egyedülálló és sok lehetőséget magában rejtő a kötet intenciója? É. Kiss Katalin felhívja az olvasó

figyelmét, hogy a nyelvelméleti és a dialektológiai megközelítésmód összekapcsolása mindkét kutatási területen gyümölcsöző lehet. „A nyelvelmélet számára” – írja – „a dialektológia a nyelvi adatok páratlanul gazdag tárházát nyithatja meg” (uo.), hiszen a dialektális változatok elemzése segítheti a velünk született, univerzális grammatika feltárását, a dialektusok nyelvtörténeti megismerését, ezen kívül segítségül szolgál a kontaktushatások feltérképezéséhez is. Az előszóból azt is megtudhatjuk, hogy a kötet anyaga a szerkezeti-mondattani sajátosságokra is kellő figyelmet szánó dialektológiai kutatások sorába kapcsolódik bele. E recenzió a továbbiakban a kötetben megjelent tanulmányok célját szeretné röviden ismertetni.

A tizenöt előadásanyagot felvonultató kötetet Kiss Jenő *Elméleti deficit a dialektológiában?* című tanulmánya nyitja, mely a dialektológia jelentőségét vizsgálja a strukturális és a generatív kutatásokban – elemezve a különböző nyelvészeti megközelítések módszereit, fejlődésük menetét. *A magyar „hullámzatos hanglejtésforma”, és amit a hangsúlyról elárul* című, Varga László tollából származó tanulmány egy sajátos magyar intonációs formát, a felfokozott intenzitású érzelmi állapot során megmutatózó, ún. hullámzó dallamprozódiai jelenséget tárgyalja. A *Law and order: likvidák az angol nyelv dialektusai-ban* címet viselő, és Balogné Bérces Katalin nevéhez fűződő tanulmány az angol nyelv likvidái, a /r/ és a /l/ különféle dialektusokban való viselkedése alapján leírható nyelvváltozat-tipológiát és annak fonológiai-elméleti implikációit tárgyalja. A tanulmány azt mu-

tatja meg, hogyan függ össze a dialektusokban a hiástöltés rendszere a tárgyalt mássalhangzók megjelenésével. Cser András *Magánhangzó+zengőhang kapcsolatok a latin nyelvjárásokban és a fonológia-elméletben* című tanulmánya a latin nyelv fonológiai változásait vizsgálja jegygeometriai elképzelések tükrében. Ezen kísérlet azért is ígér tudományos kihívást, mert a latin írásbeliség erőteljesen a római latin nyelvváltozathoz igazodott, így nehezen következtetünk fonológiai változatokra. A *metafonézis az olasz nyelvjárásokban. Egy hangtani jelenség leírásának módszertana* című Domokos György-tanulmány Itália dialektusaira jellemző fonológiai jelenségeket vizsgálja, majd az ezt követő *Dialektális hangjelenségek és az ún. zöngésségi hasonulások* című cikk (szerzője Fehér Krisztina) a zöngésségi hasonulások motivációs hátterének szokásos elképzeléseit vizsgálja felül, mégpedig a magyar zörejang-kombinációk zöngésségi harmóniáinak az eddigieknél precízebb elemzése érdekében. A Rebrus Péter – Törkenczy Miklós szerzőpáros által írt *Paradigmatikus szabályosságok és nyelvjárási változatok a magyar alaktanban* című tanulmány azt tárja fel, hogy a magyar nyelv alaktani-fonológiai mintázatai és a szóalakokban megfigyelhető változatok között milyen összefüggések állapíthatók meg. Bálint Annamária tanulmánya, mely a „*Mer a mi magyarságunk csak olyan tájszó, olyan nem magyar*” *Magyarbőd alaktani jellegzetességei a nyelvcsere utolsó fázisában* címet viseli, egy, az elmúlt évtizedekben szinte teljes nyelvcsereén keresztülmenő szlovákiai magyar nyelvsziget nyelvjárásának elsősorban alaktani vizsgálatát végzi, valamint a szlovák és a magyar köznyelv ezen nyelvzsiget nyelvi jelenségeire tett hatását. A *nyelvváltozás nyomai egy magyarországi német nyelvjárás példáján* című Komlósiné Knipf Erzsébet dolgozata egy dél-magyarországi német nyelvjárás néhány képzőjét vizsgálja, szintén a nyelvváltozás folyamatának szempontjából. A következő tanulmány a *Nyelvi és nyelvváltozati rendszerek, részszerkezetek és mikrorendszerek a térbeliség dimenziójában* (Juhász Dezső tollából) a geolingvisztika és a dialektológia néhány alapkérdését gondolja újra, hogy „bővebb kontextusban, minél gazdagabb viszonyhálózatban” (151. o.) lássa őket. E célból a nyelvjárásközi hatásmechanizmusok összehasonlító vizsgálatát végzi, de a nyelvjárási folyamatok néhány általános kérdését is előadása középpontjába helyezi, elsősorban alaktani és lexikai-szemantikai példákkal szemlélítve, a dimenzionális nyelvszemlélet módszereinek tulajdonítva nagy jelentőséget a további kutatásokban. Hegedűs Attila az *Egy kísérlet a nyelvjárások mondattani alapú elkülönítésére* című tanulmánya, mint a címe is mutatja, a nyelvjárások vizsgálatakor a szintaktikai elemzést „kísérli meg” középpontba állítani – ezzel az új szemléletmóddal beáll a konferenciakötet eredeti célkitűzését méltán megvalósító előadásanyagok so-

rába. A szerző tanulságokat von le a jelenlegi kutatási módszerekből és javaslatokat tesz újfajta, dialektusok kutatásában eredményesebb módszerek bevezetésére. Cs. Nagy Lajos az *Inkongruenciájelenségek a 3. személyű birtokos többes voltának jelölésében* című tanulmányában a 3. személyre utaló birtokos személyjelre vonatkozó adatok nyelvtörténeti visszatekintése után a saját maga által gyűjtött medvesaljai kérdőíves adatokra támaszkodva térképezi fel, hogy mely esetekben érvényesül a többes szám 3. személyű birtokossal való egyeztetés, s melyekben nem. A tanulmány szerint a táji nyelvváltozatokra is érvényesek az általános nyelvészet megállapításai, de nem kizárólagosan. Medvesalján is nagyrészt nem megbízható jelölésűnek mutatkozik a névmási birtokos, de akadnak kivételek is. A Kádár Edit – Németh Boglárka szerzőpáros a *Predikatív határozói igeneves szerkezetek csángó beszélt nyelvi szövegekben* című tanulmányban azért vizsgálja az igeneves szerkezeteket a csángó nyelvváltozatban, mert abban ezen szerkezet képzése a köznyelvinél sokkal produktívabb és sokrétűbb – így adatokkal szolgálhat a magyar nyelv korábbi állapotától, illetve a nyelvíleg elszigetelt csángók nyelvváltozatát érő hatásokról. É. Kiss Katalin *Nekem el kell mennem/el kell, hogy menjek/el kell menjek/ el kellett menni* című előadás-szövege a címben idézett, eltérő földrajzi megoszlású szerkezetet vizsgálja generatív nyelvészeti, illetve dialektológiai szempontból. A tanulmány különösen a *kell* és a *szabad* predikátumú szerkezetváltozatok összehasonlítására helyezi a hangsúlyt. Az utolsó tanulmány írója Ürögdi Barbara, és *A végpontjelölő időhatározói mellékmondatok szerkezete és értelmezése* címet viseli. A cikk célja a címben szereplő nyelvtani szerkezet generatív nyelvészeti elemzésének elvégzése – különösen az ilyen szerkezetekben megjelenő tagadás kérdésére fókuszálva.

Összegzésként elmondható, hogy a konferenciakötetben szereplő tanulmányok egytől egyig sikeresen valósítják meg a konferencia eredeti célkitűzését: a különböző nyelvszemléletek és tudományos módszerek hozzáértő ötvözését, ezzel új tudományos eredmények felállítását, valamint az előzőben emlegetett „összekötő szerep” betöltését. A tanulmányok tudományos eredményei kellőképpen igazolják, hogy valóban mennyire szerencsés lehet – és milyen időszzerű – a különféle nézőpontok és megközelítések egyesítése a grammatikai kutatásokban.

Bár elsősorban a tudományos szakmának szánt konferenciakötetről van szó, felhasználása rendkívül ígéretes lehet a magyar nyelvtan iskolai oktatásában is. A tanulmányokban ismertett vizsgálati módszerek és eredmények vázlatos ismertetésével (természetesen a diák nyelvére lefordítva és lényegesen leegyszerűsítve a szövegeket) a pedagógus bemutatathatja a nyelvész kutatómunkáját és a nyelvi változás folyamatait, valamint elősegítheti a dialektológia és a szociolingvisztika „száraz” fogalomanyagának szí-

nes, szemléltető példákkal való megértését az iskolások számára. Ebből a szempontból a kötet hozzájárul ahhoz, hogy a pedagógus bevezethesse a diákokat a dialektológia és a szociolingvisztika világába – ennek eredményeképpen pedig megnyílhat az út a fiata-

lok számára a nyelv működésének megértéséhez, és kialakulhat bennük a nyelvjárási változatok iránti tolerancia.

Zsuppán Klaudia

ÖTLETTÁR

Rovatvezető: Raátz Judit (Gödöllő, Lovarda u. 28. 2100)

Az alábbi hasznos, több területen is alkalmazható, bővíthető játékos ötleteket Korpos Anikó Dóra magyar szakos középiskolai tanárnőtől kaptuk.

Bekérdező

(a játék alapötletét a *Beugró* című műsor adta)

Párokban, vagy kisebb csoportokban (ez maximum 4 fő) játszunk. Minden páros vagy csoport kap egy szituációt, esetleg előre elkészített szituációkártyákból húznak, és az improvizációs játék során a szereplők csak kérdő mondatokban beszélgethetnek egymással. A jeleneteket bemutathatják a csoportok egymás után, vagy játszhatják szimultán, a terem egymástól távoli pontjain is. A játék célja, hogy megfigyeljék, hány kérdéstípus különböztethető meg, illetve hogy kérdésekkel kifejezhető akár felkiáltás (*Te jó ég, mit tettél?!*) vagy felszólítás is (*Kinyitnád már végre a füzetedet?*); valamint hol helyezkedhetnek el a mondatban a kérdőszók, milyen gesztus, mimika kísérette a mondatokat stb. Megbeszélés tárgyát képezheti, hogy a gyerekek mennyire érezték korlátozva a beszélgetés lehetőségeit, mikor esett nehezükre a kérdő mondatok használata, melyik szituáció kedvezett leginkább/legkevésbé a kérdéseknek.

Csoport: 12–16 éves tanulók.

Idő: kb. 10 perc, majd ezt követi a közös megbeszélés.

Eszközök: esetleg szituációkártyák. Szituáció lehet például: a parkőr szemtelésen kapja a gyerekeket. Vagy: két rab a szökését tervezi.

Tanári szerep: játékvezető.

Tanulási terület: a mondatfajták; az intonáció szerepe a különböző mondatfajták létrehozásában.

Ügynökök

Párokban játszunk. A páros egyik tagja egy rámenős ügynök, a másik pedig egy makacs vevő. Az ügynökök nézzenek körül a teremben, és válasszanak maguknak egyet a teremben található tárgyak közül. Az ügynök feladata, hogy mindenképpen eladja a vevőnek a portékáját, meggyőzve őt arról, hogy szüksége van arra a tárgyra. A makacs vevő ennek ellenáll, és az ellenkezőjéről érvel az ügynöknek. A jeleneteket célszerű szimultán, a terem különböző pontjain eljátszani. A játék célja, hogy a szereplők erős érveket sorakoztassanak fel helyzetük védelme érdekében. Beszéljük meg: *hogy éreztétek magatokat a játékok során? Tudatok-e azonosulni a szerepeitekkel? Milyen érveket sorakoztattak fel az ügynökök, milyeneket a vevők? Hogyan használtátok a testeteket a mondanivalótok kifejezésére? Milyen mozdulataitok, gesztusaitok voltak? Miért ezeket használtátok? Stb.*

Csoport: 15–16 éves tanulók.

Idő: kb. 5–6 perc, majd ezt követi a közös megbeszélés.

Eszközök: tárgyak az osztályteremből.

Tanári szerep: játékvezető.

Tanulási terület: meggyőzés, érvtípusok, cáfolat; kommunikációs gyakorlat is egyben.

A vonatfülkében

5-6 fős csoportokban játszunk. A csoport tagjai különböző életkorú és társadalmi pozíciójú emberek szerepeibe lépnek (például idős néni, fiatal csavargó, középkorú üzletember, kisgyerek, idős történelemtudós, egyetemista stb.). Instrukciókkal segíthetjük a szerep felvételét (például: *Képzeljétek el azt az embert, akivel most ti lesztek. Milyen lehet ő, milyen a külseje, ruházata? Hol, kivel él? Kik a barátai? Mit csinál mindennap?* stb.), de akár képeket is vihetünk ezekről a figurákról. Ezután minden csoport húz egyet az előre elkészített szituációkártyák közül. Feladatuk, hogy jelenetet rögtönözzenek, amelyben minél hitelesebben alakítsák a figurákat. (A szereplők tehát minden csoport esetében azonosak, a szituációk azonban nem.) A játék célja megfigyelni és a lehető leghitelesebben visszaadni, hogy a különböző életkorú és társadalmi helyzetű emberek hogyan beszélnek, milyen szavakat, kifejezéseket, nem nyelvi jeleket használnak. Beszéljük meg azt is, milyen volt a szerepben lenni, mi okozott nehézséget a szerep megformálásakor stb.

Csoport: 16–17 éves tanulók.

Idő: kb. 10–12 perc, majd ezt követi a közös megbeszélés.

Eszközök: szituációkártyák, esetleg fotók, képek.

Tanári szerep: játékvezető.

Tanulási terület: a csoport- és rétegnyelvek, verbális és nonverbális kommunikáció, stílusárnyalatok.

Szituációkártyák:

A vonatfülkében az üzletember rá akar gyűjtani, noha a kocsiban tilos dohányozni. Mit szól ehhez a többi utas, hogyan próbálják lebeszélni az üzletembert?	A vonatfülkében a többi utas rajtakapja a csavargót, hogy épp az üzletember pénztárcáját igyekszik kicsenni a kabátzsebéből.
A vonatfülkében az idős néni a táskájában keres valamit, de senki sem veszi észre, amikor kipottyannak a gyógyszerei. A kocsiban utazók nem tudják, kié a gyógyszer a földön. Derítsék ki a tulajdonosát, és adják vissza neki!	A vonatfülkében a történelemtudós épp legújabb tanulmányán gondolkodik, ami a többieket zavarja. Hogyan szólnak neki?

Továbbra is várjuk ötleteiket. Levelüket az alábbi módokon folyamatosan küldhetik a rovatvezető címére: 1. postai úton: Raátz Judit 2100 Gödöllő, Lovarda u. 28. 2. Ímélen: raatz.judit@vnet.hu.

Benczik Vilmos:

**NYELV, ÍRÁS, IRODALOM —
KOMMUNIKÁCIÓELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉSBEN**
24 cm, 332 oldal, ára: 2240 Ft

Megrendelhető: Trezor Kiadó, 1149 Budapest, Egressy köz 6. Tel./fax: 363-0276, e-mail: trezorkiado@t-online.hu

CS. NAGY-TANKÖNYVCSALÁD: elsőtől nyolcadikig... és tovább!

TREZOR KIADÓ, 1149 Budapest, Egressy köz 6. (Az Egressy út 46. mellett!)

Telefon/fax: (1) 363-0276

E-mail: trezorkiado@t-online.hu * Internet: <http://www.trezorkiado.fw.hu>

A könyvek megrendelhetők postai szállításra levélben, telefonon, telefaxon vagy elektronikus postán, illetve előzetes telefonos egyeztetés alapján személyesen megvásárolhatók a fenti címen.